

KONKURENTSIVÕIME KAVA 'EESTI 2020'

SISSEJUHATUS, ÜLEVAADE EESTI 2020 KAVAST

Konkurentsivõime kava "Eesti 2020" kiideti heaks 2011. aastal ning selles on kirjeldatud konkurentsivõime tõstmiseks püstitatud eesmärgid 2015. ja 2020. aastaks. Lisaks sisaldab kava peamisi konkurentsivõime tõstmiseks vajalikke tegevusi.

Kava kaks keskset eesmärki on Eesti tootlikkuse ja tööhõive tõstmine. Lähiaastate peamine fookus on hariduse ja tööhõive valdkonnal, rõhuasetusega pikaajaliste ja noorte töötute tööturule integreerimisel ning oskuste arendamisel. Samuti tootlikkuse kasvu toetavatel meetmetel ning ettevõtluskeskkonna parandamisel.

„Eesti 2020“ uuendatakse valitsuse otsusega iga aasta aprilli lõpuks. 2016. aasta kevadel on kava uuendamise käigus võetud arvesse eesmärkide täitmisega seotud indikaatorite statistikat, Euroopa semestri raames saadud riigipõhiseid soovitusi, ministerevahelisi arutelusid, Euroopa Liidu eelarveperioodi 2014-2020 toetuste kasutamise/investeeringu strateegiadokumente, samuti uue valitsuskolitsiooni tegevuskava prioriteete ning peaministri ja ministrite kohtumistel täpsustunud väljakutseid.

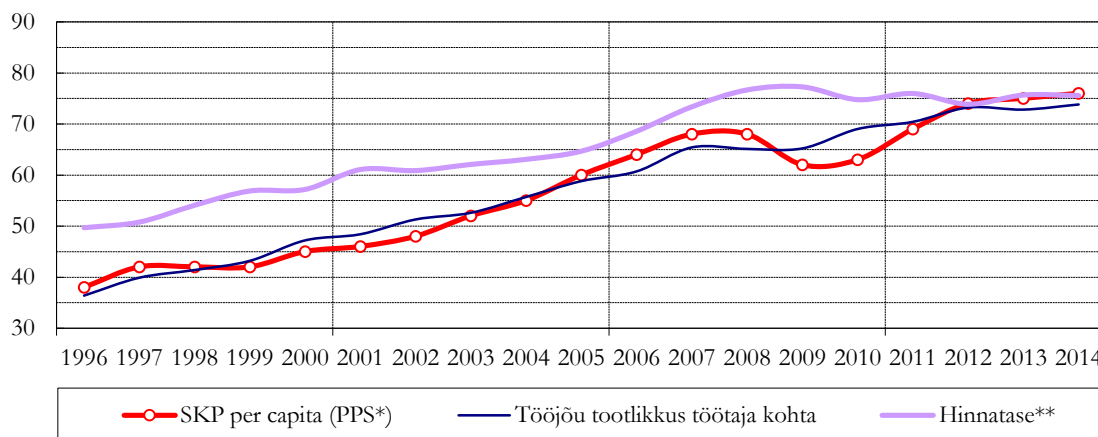
"Eesti 2020" elluviimise tegevuskava aastateks 2016-2020 on täiendatud uute meetmetega. Uuendamine toimub kooskõlas valitsuse tegevusprogrammi, riigi eelarvestrateegia ning stabiilsusprogrammiga.

MAJANDUSKASVU VÄLJAVAADETE ANALÜÜS

Alates taasiseseisvumisest 1992. aastal on Eesti majanduse kogumaht kasvanud ligikaudu kümme korda. Erakordselt kiire oli Eesti majanduskasv aastatel 2001–2007. Eesti majanduse kohanemine algas juba 2007. aastal, mil majanduse kasvutempo hakkas seoses majandus tsükli pöördumisega järkjärgult vähenema. 2008. aasta keskpaigani võis kohanemist pidada ootuspäraseks ning majanduse konkurentsivõimet parandavaks arenguks.

Vahetult peale 2008-2009. aasta majandussurutist oli majanduskasvu taastumine kiire, kuid viimastel aastatel on majanduskasv jäänud ootustele ja potentsiaalile alla. 2015. aastal jäi majanduse reaalkasv potentsiaalile alla ulatudes esialgsel hinnangul 1,1%ni. Erinevate institutsioonide hinnangul on Eesti majanduse potentsiaalne kasv 2-3% aastas. Viimastel aastatel on Eesti majanduse kasvu vedanud eratarbimine, mida on toetanud reaalpalga ja tööhõive kasv ning madal tööpuudus. 2015. aastal oli eratarbimise reaalkasv pärast kriisi kiireim ning ulatus 4,8 %ni. 2015. aastal toetas elanike ostujõudu lisaks kiirele brutopalgatulu kasvule ka maksuvaba tulu tõus, tulumaksumäära langetamine ning oluliselt kasvanud peretoetused. Lisaks jätkust mootorikütuste hinnalangus, mis võimaldas inimestel rohkem kulutada muudele kaupadele ja teenustele. Samas langesid eksport 1,1 %, koguinvesteeringud 4,5 % ja ettevõtete investeeringud 8,6% välisnõudluse madalseisu tõttu.

Joonis 1. Eesti reaalne konvergenst ELiga (% EL28st)

Allikas: Eurostat

Rahandusministeeriumi uue 2016. aasta kevadise majandusprognosi järgi peaks 2016. aasta majanduskasv jääma varasemalt oodatust tagasihoidlikumaks jäädes 2% juurde, seejärel aga taas kiireneva, toetatuna välisnõudluse ja investeeringute kasvu taastumisest. Eratarbimise kasv aeglustub, deflatsioon asendub madala inflatsiooniga.

Hõive taastumise hoog on eelnevatel aastatel olnud kiire, mis aga on ammendunud ja sel aastal eeldatavalt langeb ning järgmistel aastatel jätkuda oodatakse väikese languse jätkumist tulenevalt tööealise rahvastiku vähenemisest ning praeguseks juba ajalooliselt kõrgeima taseme saavutanud tööhõive määra tõttu, mis seab piirid hõive kasvule. Tööealise rahvastiku kahanemisest tulenevat hõivatute arvu langust aitab osaliselt kompenseerida töövõimereformi rakendumine, mis aitab osalise töövõimega inimestel tööturule tagasi tulla, pakkudes neile

erinevaid aktiveerimismeetmeid. Keskmise palga kasv kujunes 2015. aastal varem oodatust kiiremaks ja peaks aeglustumas sel aastal.

Tabel 1. Valitud makromajanduslike näitajate muutused ja prognoos* (%)

	2015	2016*	2017*	2018*	2019*	2020*
SKP reaalkasv	1,1	2,0	3,0	3,3	3,0	2,8
Tarbijahinnaindeks	-0,5	0,3	2,7	2,9	2,8	2,8
Tööhõive kasv	2,6	-0,9	-0,1	-0,3	-0,2	-0,0
Palga reaalkasv	6,5	4,5	2,0	2,5	2,9	2,6

Allikas: Rahandusministeeriumi 2016. aasta kevadine majandusprognoos

Meetmete mõju

Eesti 2020 koostamisel võeti Euroopa 2020 strateegia eesmärkide täitmiseks oluliselt ambitsioonikamad sihttasemed võrreldes 2011. aasta kevadise majandusprognoosiga. Sihtide seadmisel eeldati, et nende saavutamiseks on vajalik rakendada uusi meetmeid ja läbi viia reforme. Meetmete ja reformide oodatud kogumõju peamistele majandusnäitajatele on kokku võetud järgnevas tabelis. Mõjuanalüüse ei ole pärast 2011. aastat uuendatud.

Tabel 2. Eesti 2020 täitmise positiivne stsenaarium 2011. a baastasemetega võrreldes

%	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
SKP reaalkasv	4,0	4,0	3,7	3,7	3,6	3,5	3,5	3,6	3,7	3,8
Töövõime kasv	1,8	2,1	2,5	2,7	2,7	3,4	3,6	3,6	3,5	3,5
Hõivatute arvu kasv	2,2	1,9	1,1	1,0	0,9	0,0	-0,2	0,0	0,2	0,3
Töötuse määr	13,5	11,4	9,9	8,6	7,7	7,5	7,4	7,2	7,0	6,9
Ekspordi reaalkasv	15,9	5,5	8,2	9,1	9,7	9,3	9,2	9,2	9,1	9,0
Tootlikkus EL27st	69,6	70,1	70,7	71,6	72,4	73,8	75,4	76,9	78,4	80,0
Tööhõive määr, 20-64a	67,8	69,1	70,1	71,2	72,5	73,0	73,5	74,3	75,1	76,0
osakaal maailmakaubanduses	0,099	0,097	0,097	0,099	0,101	0,102	0,104	0,106	0,108	0,110

Allikas: Rahandusministeerium ja Riigikantselei (2011. a kevad)

PIKAAJALISED MAJANDUSPOLIITIKA EESMÄRGID

SKP kasvu mõjutavad kolm peamist tegurite gruppi on: 1) demograafilised tegurid, 2) tööjõu rakendatuse tase (mis on suures osas kirjeldatud tööhõive taseme ning inimeste töötundide arvuga) ning 3) tunnitootlikkus. Eesti SKP kasvu kuni 2007. aastani mõjutasid ennekõike muudatused töötavate inimeste arvus ning tööjõu tootlikkuses. Majanduskriisile eelnenud SKP kasvule on kõige suuremat mõju avaldanud just tootlikkuse järjepidev tõus.

Eesti tulevased demograafilised trendid sarnanevad Euroopa üldiste trendidega. Iibe langus 1990ndatel ei ole tänaseks tööealise elanikkonna osakaalu veel mõjutanud, kuid märkimisväärne mõju ilmneb juba lähiaastatel. Rahvastiku vähenemine toimub põhiliselt tööealiste inimeste (15-64-aastaste) arvelt ning 20 aasta pärast elab Eurostati prognooside kohaselt Eestis üle 100 000 tööealise inimese vähem. Samas seab suhteliselt kõrge mittekodanike osakaal Eestis selged piirid välisrööjõu sissetoomise võimalustele, mida mitmed Euroopa Liidu liikmesriigid on tööjõu pakkumise suurendamiseks kasutanud.

Tabel 2. Tööealise elanikkonna muutus kuni 2030. aastani

	Tööealine elanikkond (15-64)	Vähenedmine võrreldes 2010. aastaga	Tööealise elanikkonna vähenemine, %
2010	908 000		
2020	843 000	-65 000	-7 %
2030	801 000	-107 000	-12 %

Allikas: Eurostat, Euroopa Komisjoni „Ageing Report“

Majanduse mahu säilitamiseks vähemalt tänasel tasemel suureneb vajadus töötajate järele iga aastaga, mistõttu suureneb ka **vajadus kõrgema tööhõive järele tulevikus**. See omakorda tähendab vajadust suurendada hõive määra kõigis Eesti piirkondades.

Tööhõive määr peale vahepealset kõrgtaset Eestis kriisiaastatel langes, kuid on kiiresti taastunud ja tõusnud Euroopa Liidu keskmisest veidi kõrgemale. Nii on Eestil võimalik vähenevast tööealisest vanusesse jõudvate noorte arvust hoolimata tööjõu rakendatuse taset märkimisväärselt taastada. Praegusest kõrgemaks kasvav tööhõive ning pikemas perspektiivis ka 65-aastaste ja vanemate elanike valmidus tööd teha peavad aitama tööealise elanikkonna vähenemist tasandada ning sellega peaks kaasnema ka osa tulevases majanduskasvust.

Eesti viimase 10 aasta keskmine tootlikkuse reaalkasv on olnud kiirem kui Euroopas keskmiselt (ka 2009. aasta langust arvesse võttes). **Samas on SKP inimese kohta ELga võrdluses jätkuvalt madal, mille peamiseks põhjuseks on just suhteliselt madal tootlikkus**. Tootlikkuse madal tase on seotud nii väikese koguteguritootlikkuse¹ kui kapitalimahukusega. Sisuliselt tähendab see, et ettevõtted on vähe investeerinud, kasutatakse palju inimressurssi, valmistatakse suhteliselt odavat toodangut ning osutatakse madala lisandväärtusega teenuseid.

¹ Koguteguritootlikkuse all mõistetakse kõike seda, mis toimub majandusüksuste (peamiselt ettevõtete) sisemistes protsessides. Seda mõjutavad suurel määral tehnoloogia rakendamise tase, ettevõttesiseste protseduuride ökonoomsus, igapäevase juhtimise tõhusus jms. Inglise keeles *total factor productivity*.

Kiire tööealise elanikkonna vähenemine ning Eesti SKP komponentide analüüs näitab seda, et tööealised elanikud sõltumata piirkonnast või soost peaksid olema maksimaalselt hõivatud võimalikult kõrge lisandväärtusega ettevõtmistes.

Seega on Eestil edasise kasvu väljavaadete kontekstis kaks peamist ja kesket eesmärki:

- saavutada tootlikkuse kiire kasv nii suurema kapitalimahukuse kui kõrgema lisandväärtusega toodete ja teenuste kaudu;
- hoida kõrget tööhõive taset.

2020. aastaks seatakse järgmised eesmärgid:

Tõsta tööhõive määra vanusegrupis 20-64		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
66,4%	72%	76%

Tööhõive näitaja osas saavutas Eesti 2020. aastaks seatud eesmärgi 2015. aastal kui hõive määr tõusis 2014. aastaga võrreldes 2,2 protsendipunkti võrra, jõudes 76,2%-ni. 2015. aasta eesmärk oli täidetud 2013. aastaks. Järgnevatel aastatel on oluline saavutatud taset hoida.

Tõsta tootlikkust hõivatu kohta Euroopa Liidu keskmisega võrreldes		
Algtase 2009	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
65,8%	73%	80%

Eelduseks võetakse siinkohal, et EL tootlikkus kasvab keskmiselt üle 1% aastas ning eesmärgiks, et Eesti tootlikkus hõivatu kohta kasvaks ligikaudu 2 protsendipunkti kiiremini kui EL keskmine näitaja. **Aastaks 2014 kasvas Eesti ettevõtete tootlikkus hõivatu kohta EL keskmisega võrreldes 73,8%². Seega on 2014. aasta näitajate põhjal 2015 a. tootlikkuse eesmärk täidetud. Tõenäoliselt korrigeeritakse 2015. aasta Eesti tootlikkuse näitajat allapoole tulenevalt aeglustunud majanduskasvust ning samaaegselt kiirest hõivatute arvu tõusust.**

Nende eesmärkide saavutamiseks tuleb jätkata ja edasi arendada senist poliitikat nii töötajate oskuste taseme tõstmiseks, tööjõu pakkumise suurendamiseks, erasektori teadus- ja arendustegevuse mahtude suurendamiseks, ettevõtlust toetava rahvusvahelisel tasemel infrastruktuuri arendamiseks kui investeeringute soodustamiseks (eriti ekspordipotentsiaaliga ja kõrgema lisandväärtusega valdkondades). Kaks kolmandikku Eesti ekspordist annab kokku tööstus, mille tootlikkuse arenguvajaduste välja selgitamiseks koostatakse eraldi tööstuse roheline raamat.

² Siinkohal tuleb märkida, et 2016 aasta alguses korrigeeris Eurostat 2014. aasta tootlikkuse näitajat 2 protsendipunkti võrra ülespoole, kuna SKP aegridade muutusest tulenevalt korrigeeriti tootlikkuse aegrida.

HARITUD RAHVAS JA SIDUS ÜHISKOND

Hariduse ja sidusa ühiskonna laiema valdkonna all keskendub valitsuse poliitika tööturu toimimise teemadele, sh kõikide ühiskonnagruppide aktiivsele kaasamisele ühiskonnas ja kvalifitseeritud tööjõu pakkumisele ning hariduse kvaliteedile ja kättesaadavusele kõigil haridustasemetel.

EESTI 2020 EESMÄRGID

2020. aastaks seatakse Konkurentsivõime kavas 'Eesti 2020' järgmised põhieesmärgid:

Vähendada põhihariduse või madalama haridustasemega õpinguid mittejätkavate noorte (18-24) osakaalu		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
11,7%	11,0%	9,5%

Eesmärgi saavutamiseks on vajalik käimasolevate väljalangevust vähendavate ja edasiõppimist soodustavate poliitikamuudatuste täielik rakendumine ja täiendavate meetmete väljatöötamine. Eesmärgi saavutamiseks väheneb haridustee varaste katkestajate arv ligikaudu 12 100 inimese võrra võrreldes 2009. aasta tasemega. **Madala haridustasemega õpingud katkestanud 18-24-aastaste noorte osakaal oli 2015. aastal 11%, mis on 0,6 protsendipunkti vähem, kui 2014. aastal (11,6%).** Kuigi 2015. aasta eesmärk on täidetud vajab 2020. aasta eesmärgini jõudmine pingutusi.

Suurendada kolmanda taseme haridusega 30-34-aastaste inimeste osakaalu		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
39,7%	40%	40%

Eesmärk on seatud eeldusel, et pikemas perspektiivis on hariduspoliitika peamiseks suunaks kõrghariduse kvaliteedi ja rahvusvahelise konkurentsivõime tõstmine. Eestis on kolmanda taseme haridusega inimeste osakaal viimase 10 aastaga oluliselt suurenenud, kuna alates 2000. aastast on kõrgkooli lõpetajate arv järsult tõusnud (nn kõrgharidusbuum) ning viimastel aastatel stabiliseerinud **2015. aastal moodustas kolmanda taseme haridusega 30-34-aastaste inimeste osakaal Eestis 45,2%** (2014. a. oli see 43,2% ja 2013. a. 42,5%). Eesmärk on küll saavutatud, aga tähelepanu vajab edasiõppimise soodustamine pärast gümnaasiumi, mis näitab viimasel viiel aastal langustrendi.

Vähendada suhtelise vaesuse määra peale sotsiaalseid siirdeid		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
17,5%	16,5%	15%

2009. aasta oli majanduslanguse ja tööhõive vähenemise tingimustes langenud vaesuspiiri tõttu erandlik aasta. Seetõttu võeti eesmärgi seadmisel aluseks 2010. aasta andmed, mille järgi oli suhtelise vaesuse määr pärast sotsiaalseid siirdeid 17,5%. Suhtelise vaesuse määra kasvu on tinginud vaesuspiiri tõus tööhõive ja sissetulekute suurenemise tulemusena, mis on viinud **suhtelise vaesuse näitaja 21,6%-ni 2014. aastal.**

Eesti 2020 strateegias seab Eesti eesmärgiks suhtelise vaesuse määra vähendamise peamiselt läbi tööhõive suurendamise ja rahvastiku üldise haridustaseme tõstmise. Eesti jaoks on oluline vähendada suhtelise vaesuse määra peale sotsiaalseid siirdeid 2015. aastaks 16,5%-ni ning 2020. aastaks 15%-ni. Eraldi tähelepanu pööratakse laste vaesusele ja madalama sissetulekuga inimeste ning eakate toimetuleku suurendamisele läbi sihistatud sotsiaalpoliitika meetmete – peretoetuste tõus, elatisabiskeemi loomine, madalapalgaliste töötajate täiendav maksutagastus ning üksi elavate pensionäride toetus.

Suurendada täiskasvanute (25-64) elukestvas õppes osalemise määra		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
10,9%	15%	20%

Aastatel 2001-2006 oli Eesti täiskasvanute elukestvas õppes osalemine vahemikus 4-7%. 2008. aastal toimus murrang ja Eesti näitaja ületas EL keskmist taset. 2009. aastal tõusis elukestvas õppes osalemise määr 10,6%-ni. Valitsus on seadnud eesmärgiks jõuda aastaks 2015 täiskasvanute osalemisega elukestvas õppes 15% tasemele. Aastaks 2020 on Eesti eesmärgiks 20% täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määra saavutamine. **2015. aastal oli elukestvas õppes osalemine jõudnud 12,2%ni, mistõttu nõuab eesmärgi täitmine lisapingutusi**

Eesmärgi saavutamise eelduseks on, et võrreldes tänasega rakendatakse oluliselt suuremas mahus täiendavaid sisulisi ja rahalisi meetmeid täiskasvanute elukestvas õppes osalemise suurendamiseks. Nendeks on eelkõige täiskasvanute täiend- ja ümberõppe võimaluste laiendamine ja rahastamise suurendamine ning ilma erialase hariduseta täiskasvanutele tasemeõppe pakkumine.

Vähendada eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25-64) osakaalu		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
32%	32%	30%

Suur osa Eesti tööjõust (vanusegrupis 25-64) on kas põhi- või üldkeskharidusega ning ei oma erialast haridust (kutse- või kõrgharidus). 2010. aastal oli vastav näitaja 32%, mille põhjal sai seatud siht 30% aastaks 2020. Ilma erialase hariduseta isikute arv on kõige suurem noorimas vanusegrupis, 25-29-aastaste seas (2014.a. 38%). **2015. aastal vähenes eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute osakaal vanusegrupis 25-64 eluaastat 29,2%ni, millega on täidetud eesmärgid nii 2015. kui 2020. aastaks.**

Eesmärgi seadmisel on võetud arvesse käimasolevaid meetmeid haridustee katkestanutele tasemehariduse omandamiseks. Lisaks on arvestatud täiendavate meetmetega, mida tuleb lähiaastatel rakendada erialase haridusega täiskasvanute osakaalu tõstmiseks.

Pikaajalise töötuse määra vähendamine		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
7,7%	4%	2,5%

Seoses majanduslangusest tingitud töökohtade vähenemisega suurenes 2010. aastal hüppeliselt ka pikaajaliste töötute hulk. Kui 2008. aastal moodustasid pikaajalised töötud kõigist töötutest 31%, siis 2011. aastal 57% ja 2012. aastal 54%. Pikaajalise töötuse määr kogutööjõus on näidanud stabiilset langustendentsi. **2015. aastal moodustasid pikaajalised**

töötud kõigist töötutest 38% ning pikaajalise töötuse määr oli 2,4%. Sellega on täidetud nii 2015. kui 2020. aasta eesmärk ning edaspidi on oluline saavutatud taset hoida.

Saavutatud taseme hoidmiseks on vajalik tõhustada töötute aktiviseerimisele suunatud meetmeid ning suurendada aktiivse tööturupoliitika mõju.

Noorte (15-24) töötuse määra vähendamine		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
32,9%	15%	10%

Seoses töökohtade vähenemisega majanduslanguse perioodil on keskmisest kiiremini suurenenud noorte töötuse määr, ulatudes 2010. aastal 32,9%-ni. Siiski hakkas näitaja seejärel jõudsalt vähenema ning **2015. aastal langes noorte töötus 13,1%ni**, mis on aga endiselt ülejäänud tööealise elanikkonnaga võrreldes kaks ja pool korda kõrgem.

Eesmärgiks on viia noorte tööpuuduse määr vähemalt kriisieelsele tasemele (2007. aastal 10,1%). Selleks on plaanitud rakendada spetsiaalselt noortele suunatud täiendavaid meetmeid (näiteks „EL noortegarantii“). Olulisel kohal on kvaliteetse hariduse pakkumine ja koolist väljalangevuse ennetamiseks suunatud meetmed, mis kokkuvõttes tagavad noorte parema ettevalmistuse tööturule sisenemiseks.

Töötajad osalemise määra suurendamine (vanusegrupp 15-64)		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
73,4%	74%	75%

Vaatamata majanduskriisi ajal suurenenud tööpuudusele on inimeste majanduslik aktiivsus ja töötajad osalemise määr näidanud viimastel aastatel stabiilset kasvu. Positiivse trendina on osa tööpuuduse suurenemisest põhjustatud mitteaktiivse elanikkonna vähenemisest ja varem tööturult eemal olnud inimeste tööotsingute alustamisest. Eesmärgi seadmisel on võetud arvesse majanduskeskkonna ja tööturu taastamise prognoositavat tempot ning demograafilistest trendidest tulenevat töötajate vähenemist. **2015. aastal oli töötajad osalemise määr 15-64 vanusegrupis 76,3%.** Sellega on täidetud nii 2015. kui 2020. aastaks seatud eesmärgid.

VALITSUSE POLIITIKA PÕHISUUNAD

Hariduse kvaliteet, kättesaadavus ja efektiivsus

1. Haridussüsteemi kvaliteedi parandamine ning kohandumine demograafiliste muutustega.

Demograafilistest arengutest tulenev õpilaste arvu vähenemine mõjutab kõige enam gümnaasiumivõrku ning seejärel kõrgkooli. Põhikoolide ja kutseõppeasutuste arv on viimastel aastatel vähenenud ning seega kohandumine demograafiliste arengutega on olulisel määral toimunud. **Tagamaks tasakaalu üldhariduse kvaliteedi ja kättesaadavuse vahel peaks põhiharidus olema kättesaadav võimalikult kodu lähedal, gümnaasiumitaseme õpe aga pigem maakondlikes tõmbekeskustes.**

Samuti on vähenenud kõrgkoolide arv ning tulenevalt rangemate kvaliteedi nõuete rakendamise on kõrghariduses jõutud olukorrani, kus Eestis tegutsevad ainult sellised

õppeasutused, kellel on õigus riiklikult tunnustatud diplomite väljastamiseks. **Kõrgkoolide vaheline tööjaotus ja kompetentside koondamine** on üks suuremaid kõrgharidussüsteemi- ja reformi eesmärke. Pikas perspektiivis aitab õppeasutuste selgemale eristumisele kaasa 2011. aastal vastu võetud uus institutsionaalne akrediteerimise kord. Üleminek tegevustoetuste süsteemile varasema riiklikul koolitustellimusel põhineva vastuvõtusüsteemi asemel, aitab parandada kõrgharidussüsteemi efektiivsust ning tulemuslikkust ja tõsta rahastamist üliõpilase kohta. Vajaduspõhiste õppetoe rakendamine ning stipendiumite süsteemi laiendamine suurendab ligipääsu kõrgharidusele ja motiveerib noori õppima majanduse kasvuvaldkondades.

Võrreldes EL riikide keskmisega jätkab Eestis suhteliselt väike osakaal põhikooli lõpetajatest oma õpinguid kutsehariduses. Samas on nõudlus tööturu vajadustele vastava kvalifitseeritud oskustöötajate järele suur, täpsemat vajadust sektorite lõikes aitab määratleda käivitunud OSKA süsteem. Oluline on, et **kutseharidussüsteem tagaks ettevõtete, ühiskonna ja inimese enda vajadustele vastavate erialade õpetamise**. Kutsehariduse õppekavade arendamine väljundipõhisteks, tihedam koostöö teiste haridusasutustega, kvalifikatsiooniraamistiku kujundamine, kutseõppeasutuste muutmine kompetentsikeskusteks ning ettevõtjate kaasamine kutsehariduse valikute langetamisel toetavad kutsehariduse muutumist atraktiivsemaks ning enam ühiskonna vajadusi arvestavamaks.

Oluline on ettevõtete endi suurem panus **õpipoisiõppesse ja praktikakorraldusse** (sh. ka kõrghariduses), mis aitab kaasa inimese kiiremale ja sujuvamale sisenemisele tööellu. Kuigi oskustöötajate järele on suur nõudlus, on probleemiks kutseõppe lõpetanute madal palk ning seetõttu ka suure hulga lõpetanute lahkumine välismaale (vt edukus tööturul HaridusSilm.ee). See pärsib omakorda valikute langetamist kutseõppe kasuks. Riigi haridussüsteemi tuleks vaadata tervikuna elukestva õppe eesmärkidest lähtuvalt, mis tähendaks muuhulgas ka kutsehariduse õppekohtade planeerimist terviklikult teiste õppetasetega koos.

Noorte valikute suunamiseks, väljalangevuse ning töötuse vähendamiseks **tuleb arendada tugisüsteeme, sh õppenõustamist- ja karjääriterateenuseid** (karjääriõpe, karjääriinfo ja karjäärinõustamine). Lisaks on noorte valmisoleku toetamiseks nende ees seisvate väljakutsetega toimetulekul oluline roll mitteformaalsel haridusel ja noorsootööl. Noorte paremaks kohanemiseks tööeluga on üldhariduses vajalik lisaks faktiteadmistele järjest enam arendada **loovust ja ettevõtlikkust ning kujundada kõiki võtmepädevusi**. Tõhustada tuleb ka tugispetsialistide ettevalmistust, pakutava toe sisulist kvaliteeti ning kättesaadavust, sh kutseõppes. Kutsehariduses on oluline muuta koolide rahastamismudel senisest tulemuspõhisemaks.

Gümnaasiumilõpetajate arvu vähenemine toob endaga kaasa vastuvõtunumbrite vähenemise bakalaureuse- ja rakenduskõrghariduslikus õppes, keskkaridusjärgses kutseõppes, aga ka magistritaseme õppes. Kõrgkoolidele tähendab see elukestva õppe võimaluste tähtsamaks muutumist magistriõppe tasemel, aga ka õppekavade arvu vähendamist.

Õpetajakoolitus peab tagama oskuse täita õppekava üldeesmärke ja kujundada õpilaste üldpädevusi. Õpetajahariduse ja esmase ettevalmistuse kvalitatiivne tase peab tõusma ning hilisemat karjääri tuleks toetada arenguvajadustele vastava sisulise täiendkoolitusega. Õpetajate palgasüsteem peab soodustama õpetajate initsiatiivi, loovust ja professionaalset arengut, sh väärtustama õpetaja elukutset. Tagada tuleb piisav arv motiveeritud ja heade teadmistega loodusteaduste õpetajaid nii põhikoolis kui gümnaasiumis, soodustada

loodusteaduste õpetajaks õppida soovijate arvu kasvu ning luua võimalusi magistrikraadiga inimeste ümberõppeks valdkonna õpetajaks.

Järgnevate perioodide eelarvehandite planeerimisel tuleb arvestada, et mõnes osas infrastruktuuri investeeringud vähenevad, kuna suur osa infrastruktuurist on juba loodud või renoveeritud. See võimaldab rohkem rahastada haridussüsteemi sisulisi arendusi. Samas tuleb silmas pidada, et püsikulud uue taristu ülevõtmiseks tekitavad eelarvele lisapingeid. Valitsussektori hariduskulud moodustasid 2014. aastal 5,6% SKP-st ning on võetud eesmärk, et hariduskulude osakaal riigieelarvest ei kahane ning püsib vahemikus 6-7% SKP-st.

Rahvusvahelistumisest tingituna tuleb järgnevatel aastatel rohkem tähelepanu pöörata sisserändaja taustaga laste hariduse korraldamisele, lähtudes lõimumise eesmärkidest. Oluline on arvestada uusimmigrantide rahvuste ja kultuurilise mitmekesisuse suurenemisega. **Rahvusvahelise alus- ja üldhariduse kättesaadavus on eeltingimuseks kõrge kvalifikatsiooniga töötajate Eestisse tööle tulemisel.**

Valdkonnas planeeritud olulisemad reformid on üldhariduse koolivõrgu optimeerimine ning põhikooli ja gümnaasiumi selgem lahutamine, põhikooli ja gümnaasiumi riiklike õppekavade täielik rakendamine, kutsehariduse kvaliteedi ja tööturu vajadustele vastavuse suurendamine. Juba on loodud võimalused rahvusvahelise üldhariduse (sh IBO õppekavade rakendamine) laiendamiseks Tallinnas ja Tartus ning asutatud Euroopa kool Tallinnas.

2. Tööjõu väljaõppe vastavusse viimine kaasaegse tööturu vajadustega (sh kasutades paremini EL siseturu ja teiste poliitikate võimalusi) ning kutse- või kõrghariduse tasemel erialase haridusega inimeste osakaalu suurendamine.

Eesti tööjõust peaaegu 30% on kas põhi- või üldkeskharidusega ning ei oma erialast ettevalmistust kutse- ega kõrghariduse tasemel. Samal ajal nõuavad majandusstruktuuri muutustega kaasnevad uued töökohad töötajatelt kõrgemat haridustaset ning kaasaegseid oskusi. Tööturu vajaduste ja inimeste oskuste paremaks ühitamiseks ning tööjõu tootlikkuse suurendamiseks on vajalik tagada kaasaegsete oskustega töötajate järelkasv. Selleks on eelkõige vajalik **suurendada erialase, so kutse- või kõrgharidusega tööealiste inimeste osakaalu tööjõus.**

Koolitusvajaduse täpsemaks sihistamiseks on vaja selget ja operatiivset tööturasisendit. Inimeste oskuste ja tööturu tegelike vajaduste paremaks ühildamiseks käivitati 2015. aastal tööjõuvajaduse seire ja prognoosisüsteem OSKA. OSKA võimaldab eraldiseisvad „koolitustellimuse“ komponendid sidustada üheks süsteemselt toimivaks tervikuks ning luua koostööplatvorm tööturu osapoolte süsteemse sisendi koondamiseks, et Eesti inimeste teadmiste ja oskuste kujundamine vastaks paremini tööandjate ja ühiskonna vajadustele.

Tööjõuvajaduse seire ja prognoosisüsteemi rakendamine parandab taseme- ja täiendõppe koolituspakkumise struktuuri, mahu ja sisu planeerimist, õppekavaarendust, karjääriplaneerimist ning aitab ettevõtjaid oma töötajate oskuste arendamisel.

Tööturu vajadustele vastavate oskuste ja haridusega inimesed leiavad suurema tõenäosusega rakendust, mis omakorda ennetab kõrge ja püsiva tööpuuduse tekkimist. Seetõttu on oluline, et haridussüsteemi struktuur erinevate haridusliikide osas vastaks majandusstruktuurist tulenevale tööjõu vajadusele.

Ilma erialase hariduseta inimeste suure osakaalu peamisteks põhjusteks on noorte puhul üldkeskhariduse eelistamine kutseõppele ning suur haridustee katkestanute hulk. Viimastel aastatel on suurenenud nende noorte osakaal, kes peale üldkeskhariduse omandamist ei jätkka oma haridusteed.

Inimvara kvaliteeti ja konkurentsivõimet mõjutab koolist väljalangevus kõigil haridusastmel. Koolist väljalangevus on suureks probleemiks nii kutse- kui ka kõrghariduse esimesel aastal. Kõrget väljalangevuse taset saab seostada õpilaste vähese töömaailma tundmisega ja õpioskuste puudumisega, mistõttu tehakse õppima asudes valesid erialavalikuid. Seetõttu on oluline suurendada probleemipõhise õppe juurutamist juba madalamates kooliastmetes, tegeleda praktilise õppe arendamisega kõrghariduses ning **edasi arendada karjäärinõustamist ja seonduvaid teenuseid, mille eesmärk on tutvustada noortele erinevaid erialasid. Oluline on suurendada tugiteenuste ning karjäärinõustamise kättesaadavust** eesmärgiga paremini toetada õpilaste haridustee- ja erialavalikuid.

Senisest enam tuleb luua võimalusi ja toetada koostööd erinevate sektorite (riik, ettevõtjad, kõrgkoolid) vahel erialaselt juhitud ja kvaliteetseks praktikakorralduseks õpingute ajal, sh pakkuda praktikavõimalusi ka välisüliõpilastele, et soodustada ja toetada talendipoliitikat ja tippspetsialistide Eestisse tööle jäämist õpingute lõppedes. Samuti toetatakse täiendavate õppekohtade loomist töökohapõhises õppevormis.

3. Kõrghariduse rahvusvahelise konkurentsivõime suurendamine.

Eesti kõrgkoolid konkureerivad globaalsel kõrgharidusturul ning konkurents talentide pärast on tihe. Koos majandusliku heaolu kasvuga õpib järjest rohkem Eesti noori välisülikoolides, eelistatakse peamiselt Soome, Saksamaa ja Suurbritannia kõrgkooli. Mitmekülgsema hariduse saamisel on üliõpilaste mobiilsuse soodustamine olulise tähtsusega. Samas tuleb **tagada konkurentsivõimelise kõrghariduse pakkumine** eelkõige Eestis. Tänaastest üliõpilastest veedab 3,3% (2014. a andmed) osa õppeaastast mõnes väliskõrgkoolis, kuid välismaal täisajaga õpib OECD andmetel 4441 tudengit aastas (2013. a andmed). Euroopa Kõrgharidusruumis on eesmärgiks seatud, et 20% lõpetajatest oleksid aastaks 2020 mobiilsuskogemusega - selle tasemeni on Eestis veel väga pikk tee.

Prognooside kohaselt väheneb lähiaastatel kõrghariduse esimesel astmel õppijate arv ligikaudu 5% aastas. Seoses demograafilise olukorra muutumisega on võimalik suurendada vastuvõttu magistri- ja doktoriõppesse, arvestades seejuures kvaliteeti ning Eesti jaoks olulistest kõrgharidus- ja teadusvaldkondades kriitilise massi säilitamise vajadust ning ratsionaalset tööjaotust kõrgkoolide vahel.

Kõrghariduse rahvusvahelistumise toetamisel on kolm peamist eesmärki. Esiteks loob see võimaluse Eesti kõrgkoolide tudengitele silmaringi avardamiseks, teises kultuurikeskkonnas elu- või professionaalse kogemuse omandamiseks ning kontaktide loomiseks, mis on kõik olulised komponendid hilisemas tööelus üha enam rahvusvaheliseks muutuvmas maailmas.

Teiseks on oluline ka „rahvusvahelistumine kodus“ – **Eesti majanduse jaoks olulistesse valdkondadesse talentide juurde meelitamine** ehk koordineeritud talendipoliitika, mille mõõdapääsmatuks komponendiks on koostöö erinevate sektorite (riik, ettevõtjad, kõrgkoolid) vahel, välistudengitele praktikavõimaluste laiendamine ning õigusruumi tagamine, mis toetaks peale õpingute lõppu tulevaste tippspetsialistide Eestisse jäämist. Välisõppejõudude

aktiivsem tööleasumine Eesti kõrgkoolidesse on aga oluline, et anda võimalus rahvusvahelise keskkonnaga kokku puutuda ka neile meie üliõpilastele, kellel pole võimalik väliskõrgkoolis viibida. Välisõppejõudude paremaks lõimimiseks töö- ja õppekeskkonda tuleb neile luua võimalused teadustöök, samuti on oluline tagada vajalikud teenused nende peredele. Eesti ühiskonnale on välisüliõpilased tähtsad, nii need kes siit peale õpinguid lahkuvad, kui ka need, kes siia edasi õppima või tööle jäävad. Lahkujatest võivad saada Eesti riigi, kultuuri ja majanduse „saadikud“ oma kodumaal, kes aitavad oma kontaktide kaudu kaasa meie arengutele. Kolmandaks peame arvestama, et kõrghariduse ja teaduse konkurents ning kvaliteet on rahvusvahelised. Rahvusvaheline võrdlus on aluseks kvaliteedistandardile ja rahvusvaheline liikuvus loob võimalused paremate töötajate värbamiseks.

Kõrghariduse rahvusvahelistumine hõlmab nii Eesti tudengitele ja õppejõududele suunatud mobiilsusprogramme kui meetmeid välisüliõpilaste ja välisõppejõudude Eestisse tuleku soodustamiseks. Tänu erimeetmetele on viimastel aastatel suurenenud välistudengite vastuvõttud Eesti ülikoolides. Aastaks 2015 seatud eesmärk – võtta vastu 2000 välistudengit - on saavutatud. 2015/2016. õppeaastal õppis Eesti kõrgkoolides 3476 välisüliõpilast, mis moodustas üle 6,8% Eesti üliõpilaskonnast. Rahvusvahelistumise suunaliste tegevuste toetamist tuleb jätkata, et kasvatada kõrgkoolide rahvusvahelistumise võimekust ja seeläbi kaasata üha kõrgema tasemega välisüliõpilasi. Vajalik on selles suunas tegevusi edasi arendada ning **muuta Eesti kõrgharidus välistudengitele atraktiivsemaks**. Oluline on lisaks hariduse omandamisele **luua välisüliõpilastele võimalused peale kooli lõpetamist valitud erialadel Eestisse tööle jääda**.

Välistudengite ja teadlaste senisest aktiivsemat Eestisse asumist on paljuski takistanud viisade ja elamis- ning töölubade menetlemise protsess, ja mh ka nt pereliikmete kaasatoomise piiratus erinevate rändegruppide lõikes. 2013. a vastuvõetud välismaalaste seaduse muudatused on parandanud üliõpilaste riiki sisenemise ja õpingute kõrvalt töötamise võimalusi, samas on jätkuvalt takistusi, mis piiravad üliõpilaste õpingutejärgset Eestisse töölejäamist. Oluline on tingimusi paranda ka välisõppejõudude ja –teadlaste koos perekonnaga riiki sisenemisel. Need protsessid haakuvad kaasnevate teenustega, mis aitavad inimestel Eestis kohaneda, vastavad ootustele, mis on seotud nende pereliikmete siia elama asumisega ning aitavad muul moel kaasa võimalustele ennast Eestis teostada.

Tööjõu pakkumine

4. Aktiivse tööturupoliitika mõju suurendamine ning rahastamise jätkusuutlikkus.

Ennetamiseks töötust ning lühendamaks töötuse kestust, on oluline jätkuvalt tõsta **aktiivsete tööturumeetmete pakkumise efektiivsust ja võimaldada nende mõju suurendamist**. Lähiaastatel on riskiks struktuurse tööpuuduse püsimine pikema perioodi vältel. Oluline on ellu viia Ida-Virumaa regionaalset tööturu olukorda parandavad meetmed. Samuti tuleb järgnevatel aastatel senisest rohkem tähelepanu pöörata **noorte tööpuuduse ennetamisele ja vähendamisele**. Siinkohal mängib olulist rolli koostöö kohalike omavalitsustega (aktiviseerimismeetmed, sotsiaalprobleemide lahendamine jne). Toetada tuleb ka **noorte üleminekut haridusest tööturule**. Meetmeid tuleb rakendada haridusest, tööturult ja koolitusest eemalejäänud noorte (nn NEET-noored - *not in education, employment or training*) ülesleidmiseks ja aktiivsesse tegevusse tagasitoomiseks.

Efektiivsemaks teenuseosutamiseks on oluline tihendada institutsionaalset koostööd ja määratleda rollijaotus Haridus- ja Teadusministeeriumi, Sotsiaalministeeriumi, Töötukassa ja

kohalike omavalitsuste vahel. Ilma kutse- ja erialase hariduseta töötutele tuleb luua võimalused esmase tasemeõppes saadava kvalifikatsiooni omandamiseks. Esmast kvalifikatsiooni omavatele töötutele tuleb aga luua täiendavaid võimalusi kõrgema või täiendava kvalifikatsiooni omandamiseks, mis tundub tõstaks nende edasist konkurentsivõimet töajuturul. Samuti on oluline välja töötada meetmed töötuse ennetamiseks ja töötusperioodi lühendamiseks, kuna tagajärgede likvideerimine on oluliselt keerukam ja kulukam.

Vajalik on praktikas tugevdada seost aktiivsete tööturumeetmete pakkumise ja inimestele makstavate hüvitiste/toetuste vahel eesmärgiga suurendada inimestes teadmist, et toetuste saamisega kaasneb inimese kohustus ise aktiivselt oma töötusolukorra parandamiseks panustada. Aktiivse tööturupoliitika tulemuslikkuse hindamiseks on vajalik jätkata süsteemse tööturuteenuste monitooringu ja mõjude hindamisega.

Seoses järjest vananeva tööajuga on tulevikus senisest enam **vaja pakkuda meetmeid vanemaeliste inimeste tööturule tagasi aitamiseks** ja tööturul püsimise toetamiseks. Väljatöötamisel on uued töötust ennetavad meetmed, mis muuhulgas puudutaksid vanusegruppi 55+.

Oluline on lähiaastatel tegeleda **soolise palgalõhe vähendamisega**. Eestis kujuneb palgalõhe paljude tegurite koosmõjus – töö-, pere- ja eraelu ühitamise võimalused, naiste karjäärikatkestused, personalipraktika töökohal, soolise segregatsiooni olemasolu hariduses ja tööturul, haridusvalikud, ühiskonnas eksisteerivad hoiakud, normid ja väärtused. Seega on ka palgalõhe vähendamisel oluline keskenduda kõikidele nimetatud valdkondadele. Soolise palgalõhe vähendamisele kaasaaitamiseks **laiendatakse Tööinspektsiooni järelevalvevolitusi** sama ja võrdväärse töö eest naistele ja meestele makstava tasu võrdsuse üle. Jätkatakse **teavitus- ja analüüsitegevusi**, mille eesmärk on suurendada ühiskonna ja eri institutsioonide teadlikkust soolisest palgalõhest, selle põhjustest ja mõjudest. Samuti soodustatakse **läbipaistvate ja objektiivsetel kriteeriumidel põhinevate töö hindamise ja palgasüsteemide kasutuselevõttu**, mida piloteeritakse esmalt avalikus sektoris. **Haridusvalikute ja tööturu soolise segregatsiooni vähendamiseks** planeeritakse eelkõige kooliõpilaste ja karjäärinõustajate teadlikkuse suurendamisele ja hoiakute muutmisele suunatud tegevusi.

Väikelapse kasvatamise kõrvalt tööturule (taas)sisenemiseks ning töö- ja pereelu ühitamiseks **tuleb suurendada kvaliteetse, taskukohase ja paindliku alushariduse ning lapsehoiuteenuse kättesaadavust**. Samuti on tähtis vastavalt piirkondlikele vajadustele lasteaiakohtade loomise toetamine. Puudega laste vanemate hoolduskoormuse vähendamiseks ning tööhõives osalemiseks on vaja lastele pakkuda täiendavaid tugiteenuseid (hoiu-, tugiisiku- ja transporditeenust).

Eesmärgiks on ellu viia **töövõimereform**, mis tagaks süsteemi jätkusuutlikkuse – sealjuures säilitaks ja parandaks tööealise elanikkonna töövõimet, ennetaks töötust ja töövõime langust ning toetaks töötingimuste parandamist, inimese tööturule naasmist ja seal püsimist. Reformiga seatakse fookusesse tööealise vähenenud töövõimega inimese töövõime parim kasutamine, sealhulgas keskendutakse **töövõime langusega ja puuetega inimestele suunatud töölesaamist ja töötamist toetavatele meetmetele**.

Ülesandeks on võetud muuta praegune ebaefektiivne, keeruline, madala tulemuslikkusega ning sageli dubleeriv taastusravi- ja rehabilitatsiooniteenuste süsteem kliendikeskseks, pakkuda teenuseid olemasolevate ressurssidega otstarbekamalt ning muuta süsteemi ühtseks

arusaadavaks tervikuks. **Paremini toimiv rehabilitatsioonisüsteem** võimaldab abivajavatel inimestel suunduda kiiremini tagasi tööturule ja ühiskonda ning paljudel juhtudel väljuda ka rehabilitatsioonisüsteemist.

Tööhõives osalemist takistab oluliselt **hoolduskoormus**, mis võib olla tingitud nii laste kui puudega ja eakate pereliikmete eest hoolitsemisest. Seetõttu tuleks eritählepanu pöörata tööjõu pikaajalisest haigusest, töövõimetusest, puudest või hooldamiskohustustest tingitud tööturult eemalejäämise vähendamisele ja iseseisva toimetuleku parandamisele, mh täiendavate sihtotstarbeliste hoolekande- ja tugiteenuste pakkumise abil. Investeeringud **puuetega inimeste ja eakate elukeskkonda** (sh universaalse disaini alase teadlikkuse tõstmine ja põhimõtete laiem kasutamine) ja **tugiteenustesse** võimaldavad parendada nii nende enda kui perekonnaliikmete ligipääsu tööturuteenustele ja tööturule.

Juba 2011. aasta alguses jõustus seadusemuudatus, mille kohaselt on võimalik töötuskindlustusmaksetest laekuvaid vahendeid kasutada ka aktiivsete tööturumeetmete pakkumiseks. See on taganud pärast ESF 2007-2013 vahendite ammendumist **aktiivse tööturupoliitika rahastamise jätkusuutlikkuse** ning käesoleval perioodil on võimalik ESF vahendeid kasutada tööturuteenuste täiendamiseks ja vajadusel uute väljatöötamiseks ja osutamiseks.

5. Tervena elatud eluaastate suurendamine läbi tervisekäitumise parandamise ja õnnetusjuhtumite edasise vähendamise ning läbi tervishoiutaristu arendamise.

Tööealise elanikkonna hulgas põhjustavad olulist inimressursi kadu nii inimeste tervisekäitumine kui enneaegne suremus. Enneaegsete surmade puhul mängib suurt rolli tervist ohustav ja riskeeriv käitumine (nt alkoholi tarvitamine, vigastusohu eiramine, samuti ka vähene füüsiline aktiivsus, suitsetamine, tasakaalustamata toitumine), mis on oluliseks võtmeks eeldatava eluea jätkuvaks pikendamiseks. Peamisteks surmapõhjusteks on Eestis läbi aastate olnud südame-veresoonkonna haigused, kasvajad ning vigastused.

Inimeste positiivset tervisekäitumist mõjutab enim erinevate meetmete kompleksne pakkumine, mis sisaldab endas nii inimeste teadlikkuse tõstmist, vajalike teenuste pakkumist, piiravate ja soosivate regulatsioonide kehtestamist kui ka regulatsioonide täitmise tõhusat kontrollimehhanismi. Selline lähenemine on viimastel aastatel edukalt toiminud näiteks tule- ja veeohutuse valdkonnas, mis on kaasa toonud tulekahjudes ning uppumise tagajärjel hukkunute märkimisväärse vähenemise.

Oluline reform oli ka terviseteadlikkuse, liiklusohutuse ja riskikäitumise ennetamise teemade sisseviimine riiklikesse põhikooli ja gümnaasiumi õppekavadesse 2010. aasta alguses. **Uus inimeseõpetuse ainekava** rakendus I kooliastmes alates 2011. aasta sügisest, II kooliastmes alates 2012. aasta ja III kooliastmes alates 2013. aasta sügisest. Samuti on gümnaasiumi õppekava läbivaks teemaks tervis ja ohutus. Laste ujumisoskuse tõstmiseks ja uppumissurmade vähendamiseks jätkatakse 1.-6. klassis läbiviidava kohustusliku **ujumise algõppe programmiga**. Lähiaastatel tuleb arendada ujumise algõpetuse metoodikat ja see õppetöös rakendada.

Lähiaastatel on oluline suunata oma ressursid tööealise elanikkonna tervisekäitumise parandamisse ning vigastuste ning vigastussurmade ennetamisse. Kavas on rakendada **ministeeriumitevahelist vigastussurmade ennetamise poliitikat** ning jätkata liiklusohutuse tagamiseks **kergliikluste arendamist**. Samuti on plaanis töötada välja **toitumise ja**

liikumise roheline raamat, mille eesmärgiks on edendada tasakaalustatud toitumist ja regulaarset liikumisharrastust kogu elukaare vältel ning pikendada seeläbi tervena elatud eluiga.

Eesti kuulub ühe enim alkoholi tarbivate riikide hulka ning alkoholist tingitud kahjud on seetõttu ulatuslikud. WHO 2012. aastal avaldatud raporti kohaselt põhjustab alkohol Eestis 12% naiste ja 28% meeste suremusest vanusegrupis 15-64 eluaastat. Ennetamiseks ning vähendamaks alkoholi tarbimist ning sellest tingitud kahjusid, on oluline jätkata valitsuse poolt heakskiidetud **alkoholipoliitika roheline raamatu elluviimist**, st jõustada meetmed alkoholi kättesaadavuse vähendamiseks, alkoholi hinna mõjutamiseks, salaalkoholi leviku tõkestamiseks, alkoholitarvitamisest ja -joobest tulenevate kahjude vähendamiseks, joobes juhtimise ennetamiseks, teadlikkuse suurendamiseks ning ravi ja nõustamisteenuste kättesaadavuse parandamiseks.

Tervena elatud eluea tõstmiseks on oluline **vähendada ka tubaka tarvitamisest tingitud kahjusid**. 2014. a alguses kiitis valitsus heaks tubakapoliitika roheline raamatu, kus nähakse ette tegevused suitsuvaba keskkonna tagamiseks, tubakatoodete atraktiivsuse vähendamiseks, tubakatoodetele alternatiivtoodete turustamise reguleerimiseks, tubakatoodete kättesaadavuse vähendamiseks alaealistele, tubakatarvitamise ennetamiseks, tubakasõltuvuse ravi ja tubakast loobumise nõustamisteenuste arendamiseks ning tubakatarvitamist vähendava maksupoliitika kujundamiseks.

Tööõnnetuste vähendamiseks ning tervist toetava töökeskkonna tagamiseks on vajalik jätkata **töoga seotud töövõime languse ennetamisega** ning arendada töövõime kaoga inimeste tööturul osalemist. Valminud on uuring, mis käsitleb töövõimekaotuse hüvitamist ning töövõimekaotusega inimeste tööle jäämise ja tööle naasmise toetamist Eestis.

Kavas on suurendada tõenduspõhiste tervisekontrollide ning **sõeluuringute (nt vähi sõeluuringud)** läbiviimise mahtu ja ulatust, et tagada haiguste võimalikult varajane avastamine ning ravi alustamine.

Viimasel kümnel aastal on oluliselt investeeritud tervishoiutaristu kvaliteedi tõstmisse ja haiglavõrgu optimeerimisse. Vajalik **on tervishoiutaristu arendamise jätkamine**, mis arvestaks vananeva ja väheneva elanikkonna vajaduste ja võimalustega. Selle eesmärgi täitmiseks on oluline tagada esmatasandi tervishoiu tugevdamine ning välja arendada patsiendikeskne paikkondlik tervishoiu- ja sotsiaalteenuste integreeritud teenusmudel, mis tagab elanike vajadusi arvestava teenuste kättesaadavuse. Samuti on oluline haiglavõrgu optimaalse arengu edasine toetamine, mis läbi võrgustikupõhise koostöö tagab kõigi piirkondade elanikele vajamineva eriarstiabi kättesaadavuse. Samuti tuleb arendada tervishoiu **kvaliteedisüsteemi**, sh välja töötada ja rakendada kvaliteedi mõõdikud.

Tervishoiuteenuste kvaliteedi, kättesaadavuse ning efektiivsuse tõstmisel on oluline roll erinevatel e-tervise lahendustel. E-tervise ja personaalmeditsiini edasiarendamiseks on välja töötatud **e-tervise riiklik strateegia**.

KONKURENTSIVÕIMELINE ETTEVÕTLUSKESKKOND

Valdkond hõlmab endas mitmeid suuri alavaldkondi, nagu teadus- ja arendustegevus, innovatsioonipoliitika, ettevõtlus ja ettevõtlikkus ning ettevõtete jaoks soodsa õiguskeskkonna ning avaliku infrastruktuuri (ennekõike transpordiühenduste) arendamine.

EESTI 2020 EESMÄRGID

2020. aastaks seatakse järgmised eesmärgid:

Tõsta teadus- ja arendustegevuse investeeringute taset		
Algtase 2009	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
1,42%	2%	3%

Lähtudes varasematest arengutest, võetud eesmärkidest ning viimastest majandusprognosidest tähendaks see 2020. aastal TA kogukulutusi ligikaudu 0,8 miljardit eurot, mis tähendaks TA mahtude pea neljakordistumist 2009. aastaga võrreldes, eeldades et samal ajal oleks SKP nominaalväärtuses varasemast ligikaudu kaks korda suurem.

Aastatel 2000-2009 oli Eesti keskmine aastane TA investeeringute taseme kasv 10,1%, mis oli Euroopa Liidu kõrgeim näitaja. Algselt madala võrdlustaseme tõttu oli kasv eriti kiire just erasektoris, aastas keskmiselt koguni 18,4%. Majanduskriisi ajal võttis valitsus eesmärgiks teha avaliku sektori investeeringuid algselt planeeritust ettepoole tuues ja suuremas mahus, et luua head alused erasektori TA investeeringute kasvuks, mis majanduskasvu taastudes taas hoogustuvad. Järjekindel TA poliitika kandis vilja, sest kriisiaastatel (2009) kahanesid TA kogukulutused oluliselt aeglasemalt kui SKP. Erasektori TA kulutused jäid aga praktiliselt muutumatuks, millele 2010. aastal järgnes juba TA investeeringute 33% kasv.

Majandussurutise järgsetel aastatel TA investeeringud kasvasid jõudsalt ületades 2012. aastal 2015. aastaks seatud 2%lise eesmärgi. Kuid viimastel aastatel on TA kulutused hakanud vähenema ennekõike erasektori investeeringute arvelt. **2014. aastal ulatusid TA kulutused 1,46%ni SKPst.** Kusjuures erasektori TA kulud olid ainult 0,64 % SKPst. 2020 aasta eesmärk on suurendada neid 2%ni SKPst. Selleks motivatsioonimehhanismi loomine on oluliselt raskem ülesanne kui avaliku sektori TA kulutuste suurendamine 1%ni SKPst.

Suurendada Eesti ekspordi osatähtsust maailma kaubanduses		
Algtase 2009	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
0,085%	0,100%	0,110%

Varasematel aastatel on Eesti ekspordi turuosa kasv kogu maailma kaupade ja teenuste ekspordis toimunud maailmakaubanduse kiire kasvu foonil. Arvestades majanduskasvu prognoosi, tähendab ekspordimahtude tõstmine eraldi eesmärgina ka ekspordi osakaalu tõusmist üle 120% Eesti SKPst, mis eeldab jooksevhindades üle 30 miljardi euro suurust ekspordimahtu aastas aastal 2020. Eesmärkide saavutamise eelduseks on, et Eesti ekspordimahud peavad kasvama maailma keskmisest kasvutempost 2-3 protsendipunkti võrra kiiremini. **2014. aasta andmetel oli Eesti osakaal 0,096%.**

Tööjõukulude kasv ei ületa tootlikkuse kasvutempot ³		
Algtase 2011	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
-2,8%	0%	0%

Eelmise majandustsükli buumiaastail ületas tööjõukulude kasvutempo tootlikkuse oma. Majanduslanguse järgselt suurenesid välisnõudluse paranemise toel tööde mahud nii tööstussektoris kui ka enamikes teenindusharudes, mis läbi müügitulud kasvasid ja kasumlikkus taastus. Oluline mõju oli ettevõtete tegevuskulude, eelkõige tööjõukulude kärpimisel, millega kaasnes efektiivsuse kasv ja konkurentsivõime suurenemine. Viimastel aastatel on tööjõukulude kasv ületanud tootlikkuse kasvu, ehk tööjõukulude suurenemine ei ole oluliselt reageerinud majanduskasvu aeglustumisele püsivate tööturu pingete tõttu. Reaalne tööjõuühiku kulu muutus oli 2014. aastal 4,3%.

VALITSUSE POLIITIKA PÕHISUUNAD

6. Ettevõtete pikaajalist rahvusvahelise konkurentsivõime kasvu soodustava poliitika kujundamine.

Keskpikas perspektiivis senised väljakutsed ettevõtluskeskkonna osas oluliselt ei muutu. **Ettevõtlusega alustamine, ettevõtte arendamine ja efektiivsuse tõstmine, rahvusvahelistumine, innovatsioon ning koostöö on jätkuvalt raamistikuks, milles arengud võiksid toimuda.** Üldise suunana tuleb **toetuspoliitikalt liikuda finantsmeetmete kasutamise suunas**, mis võimaldab kaasa senisest enam avaliku- ja erasektori vahendeid.

Eesti jaoks endiselt **kõige olulisem on tootlikkuse kasvu tagamine ning ettevõtjatele kapitali ligipääsu parandamine.** Finantseerimisvõimekuse küsimus muutub teravamaks seoses ressursside piiratusega ettevõtete laienemis- ja kasvuetaappides. **Toetuspoliitika peaks toetama ettevõtete kasvuambitsioonide elluviimist, aga ka protsesside efektiivsemaks muutmist.** Olulist rõhku tuleb panna ka terviklike ettevõtteid abistavate meetmepakettide väljatöötamisele. Eelduseks on ettevõtte vajaduste täpsem väljaselgitamine, pikemaajaline planeerimisfookus ning toetuseks suunatud ressursside ja oskusteabe terviklik juhtimine.

Keskele kohale jäävad ka **sobiliku tööjõu kättesaadavusega seotud küsimused**, mis esitavad väljakutse eelkõige haridussüsteemi kohandumisvõimele. Ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime kasvu saaks soosida eelkõige **regulatiivse stabiilsusega**, jättes ruumi muutustele, mis teenivad keskkonna kaasajastamise eesmärke (sh. Euroopa siseturu laiendamine ja süvendamine). **Ettevõtete eksport vajaks kestvalt riigipoolset toetust** kõige laiemas mõttes ehk teisisõnu vajatakse nii nõustamisi kui koolitusi kui ka otsetoetusmeetmeid ja tagatismeetmete jätkumist..

Eesti ettevõtluskeskkonda peetakse võrdluses teiste riikidega soodsate hulka kuuluvaks. Siiski tuleb tegeleda spetsiifilisemate väljakutsetega. Regulatiivse keskkonna osas **vajame muudatusi seadusandluses, millega stimuleerida majandusarengu kontekstis prioriteetsete poliitikate ellurakendamist.** Jätkuvalt tuleb tegeleda ka **halduskoormuse süstemaatilise hindamise ja vähendamisega. Maksukeskkonna stabiilsuse kestev säilitamine** julgustab ettevõtjaid investeerima oma äride arendamisse.

³ Reaalne tööjõuühikukulu muutus (jooksevhindades tööjõukulude osakaalu muutus loodud lisandväärtuses, nominaalses SKP-s)

Olulisemate meetmetena väljakutsele vastamiseks tuleb luua **finantsmeetmed ettevõtete protsesside efektiivsemaks muutmiseks ning kasvuambitsioonide toetamiseks**, pakkuda kvaliteetsemat nõustamisteenust ja koolitust pikemajaliste sihtide seadmiseks, töötada välja **ettevõtlustoetuste mõjude hindamise süsteem ning konsolideerida ettevõtlustoetuseid**, jätkata meetmetega, mis on suunatud **ekspordi toetamisele ja koostöö arendamisele**, pakkuda riigipoolset tuge ettevõtjatele välisurgudele minemisel läbi **välisesinduste efektiivsema kasutamise**.

7. Keskkonna loomine senisest suuremas mahus ekspordipotentsiaaliga ja suurema lisandväärtusega sektoritesse suunatud otseste välisinvesteeringute Eestisse toomiseks.

Eestisse tehtavate välisinvesteeringute taseme kasvu jätkuv kindlustamine ja Eesti ekspordi arendamine sõltub olulisel määral **kvalifitseeritud tööjõu kättesaadavuse** tagamisest. Puudus on nii oskustöolistest, keda vajavad kodumaised ja välisosalusega ettevõtted, aga ka inimestest, kes oleksid võimelised kindlustama ettevõtjate edu eksporditurgudel.

Investorite meelitamiseks tuleb neile **pakkuda atraktiivseid hüvesid, mis oleksid rahvusvahelises võrdluses konkurentsivõimelised**. Jätakuvalt oleks tarvilik **arendada välisinvestorite teenindamiseks suunatud toetusmeetmeid**. Ka **Eesti üldine maine ja sotsiaalne keskkond** peaksid järk-järgult muutuma **eduteguriteks** uute välisinvesteeringute sissetoomisel. Kõrge lisandväärtusega sektoritesse suunatud välisinvesteeringud omavad olulist **mõju tarneahelate kujunemisele** ning seeläbi võivad avaneda **Eesti ettevõtjatele uued ekspordivõimalused**. Samuti soodustavad sellised välisinvesteeringud **teadmiste ja oskuste siiret** ning teadus- ja arendusmahukad investeeringud aitavad kaasa valdkonna kompetentside paranemisele laiemalt.

Erinevatele investoritele on investeerimisotsuse tegemisel olulised kindlad argumendid. Välisinvesteeringute meelitamisel konkureerib **Eesti** aktiivselt teiste riikidega, **positsioneerides** ennast pigem **kõrgemat lisandväärtust loovate ning tarneahelaid soodustavate välisinvesteeringute sihtriigina**. Eesti konkurentsivõime säilitamiseks ja arendamiseks välisinvesteeringute meelitamisel on oluline roll tervikliku ja Eestit positiivses mõttes **eristava investeerimiskeskonna arendamisstrateegia** elluviimine. Oluline on edendada Eesti ettevõtjate poolt osutatavate **finantsteenuste- ja sellega seotud tugiteenuste ekspordi** ning tugevdada seeläbi Eesti finantssektorit, mis mängib samuti olulist rolli investeerimiskeskonna atraktiivsuse suurendamisel.

Kõrgemat lisandväärtust loovate välisinvesteeringute meelitamiseks Eestisse peab Eesti maine kujundamisel ja nähtavuse suurendamisel Eesti rahvusvahelise kuvandi oluliseks osaks saama **teadus ja teadusmahukas ettevõtlus**.

Meetmetena tuleb jätkata tarneahelaid ergutava **suurinvestorite toetusmeetmega**, suurendada **MAKide ja KOVide võimekust** tegeleda regionaalse **investorteenindusega**, luua **ingliskeelseid infomaterjale tööjõu palkamise** soodustamiseks ning ühtse kontaktpunkti **www.eesti.ee kasutamise lihtsustamiseks**. Oluline on ka tervikliku **talendiprogrammi väljatöötamine** ja rakendamine ning **võõrkeelse üldhariduse kättesaadavuse parandamine** Eestis.

8. Eelduste loomine erasektori teadus- ja arendustegevuse mahtude suurenemiseks ning innovatsiooni väljundite arvu ja kvaliteedi tõstmiseks.

Eesti ettevõtete T&A investeeringud on oluliselt kahanenud ning TA kulutuste osakaal SKPst on viimastel aastatel langenud. Tuleb pingutada, et täita aastaks 2020 seatud eesmärk, suurendada oluliselt avaliku sektori TA investeeringuid ning luua motivatsioonimehhanismid erasektori TA investeeringute kasvuks. Avaliku sektori ülesanne on luua toetav keskkond, kus oleks piisavalt kõrgelt haritud inimesi ja rahvusvahelisi kontakte, atraktiivne töökeskkond, hea tasemega kõrgharidus ja teadus. Põhiline eesseev **väljakutse on ettevõtete innovatsioonivõimekuse kasvatamine**. Selleks tuleb **soodustada Eestis tegutsevate ettevõtete teadus- ja arendustegevust ning innovatsiooni**, koostööd ülikoolide, teadusasutuste ja ettevõtete vahel ning pöörata tähelepanu **teadus- ja arendusmahukate välisinvesteeringute** Eestisse toomisele. Oluline on **toetada süsteemselt nii noori innovaatilisi ettevõtteid** kui ka TA tegevusi pikaajaliselt tegutsenud ettevõtetes.

Kriitilist massi elujõulisi arendustegevusi vajame nii TA ja innovatsiooni „tootmise“ kui ka noorte innovaatiliste ettevõtete toetuse finantsmehhanismide tagamiseks. **Nõudluse suurendamine TA ja innovatsiooni väljundite suhtes** on olulise tähtsusega, kuid see ei saa toimuda pelgalt ühe-kahe meetme ellukutsumise näol, vaid vajab terviklahendust, mis arvestaks valdkonna protsesse algusest lõpuni ehk uuringutest ja katsetustest kuni valmislahenduse turustamiseni. Sünergia loomiseks tuleb **soodustada teadmiste ja oskuste mobiilsust ning parandada Eesti kui elukeskkonna atraktiivsust**. Vajalik on **toetada ja tagada Eesti ettevõtete ligipääs globaalsele riskikapitaliturule**.

Ettevõtete teadus- ja arendusvõimekuse ja riigi või piirkonna konkurentsivõime näitajates on oluline osa **avaliku sektori T&A võimekusel**, sh. ülikoolide tasemel rahvusvahelistes pingeridades, teadus- ja arendustöö efektiivsusel ning tulemuslikkusel. Avaliku sektori T&A tegevus loob ettevõttele vajaliku inimressursi ja annab ka ligipääsu kaasaegsele taristule. Akadeemiline tegevus on oluline lüli inimeste ja teadmiste kodumaisel ning rahvusvahelisel võrgustumisel, mis on üheks allikaks ettevõtluse innovatsioonivõimekuse tõstmisel ning kõrgema lisandväärtuse saavutamisel. Teadus- ja arendustöö ning innovatsioon sõltub tulevikus järjest enam arengutest ELis ning Eesti **võimekusest panustada rahvusvahelisse koostöösse, sh Euroopa teadusruumi raames osalemine EL ühisinitsiatiivides ja -programmides**.

Riigi majanduskasvu ja tööhõive ning sotsiaalse heaolu kasv sõltub järjest rohkem kõrghariduse, teaduse ja ettevõtluse omavahelisest läbipõimumisest ja sisulisest koostööst. Innovatsioonisüsteemi tuleb vaadelda kui ühtset tervikut (*holistic model of innovation*), mille eri osad sõltuvad mitmete komponentide vastastikusest mõjust. Lõppeval rahastamisperioodil pöörati Eestis rohkem tähelepanu üksikute innovatsioonisüsteemi komponentide (TA ja kõrghariduse ehituslik ja aparatuurne infrastruktuur, TA ja innovatsiooni inimressursi ja tugistruktuuride arendamine, rahvusvahelistumine, sh ühinemine rahvusvaheliste infrastruktuuridega) võimekuse arendamisele, milles saavutati ka märgatavat edu, kuigi nähtavus ja sotsiaalmajanduslik mõju jäi ebapiisavaks. Eelseisval perioodil on eesmärkideks loodud potentsiaali efektiivne kasutamine Eesti arengu ja majanduskasvu heaks ning võtmeküsimuseks on just tervikliku innovatsioonisüsteemi efektiivne käivitamine.

Riigikogu poolt 2014.a jaanuaris heaks kiidetud järjekorras kolmanda Teadus- ja Arendustegevuse ning Innovatsiooni strateegia 2014-2020 „Teadmistepõhine Eesti“ üldeesmärk on luua soodsad tingimused tootlikkuse ja elatustaseme kasvuks, heaks hariduseks ja kultuuriks, Eesti kestmiseks ja arenguks. Strateegia on heas kooskõlas nii EU 2020 reformikava kui Euroopa Teadusruumi prioriteetidega.

Et vähendada juhtivate ja arenevate majanduste vahelist innovatsioonilõhet, astub Eesti hädavajalikke samme saamaks osa maailmale avatud Euroopa Teadusruumist, kus teadlased, teaduslik teave ja tehnoloogia vabalt liiguvad ning mille kaudu liit ja liikmesriigid tugevdavad oma teaduslikku ja tehnoloogilist baasi, konkurentsivõimet ja võimet üheskoos lahendada suuri probleeme. Olles osa Euroopa Teadusruumist, panustab ka Eesti selle ülesehitamisele oma riikliku teadus- ja innovatsioonisüsteemi tugevdamise kaudu. EL teadusministrid on leppinud kokku, et riigid peavad looma riiklikud tegevuskavad Euroopa Teadusruumi eesmärkide täitmiseks - Eesti tegevuskava kinnitatakse TAI rakendusplaani koosseisus. Lisaks teadus- ja innovatsioonisüsteemi arendamisele osaletakse riikideüleses koostöös, sh Läänemere strateegia raames, avatud tööturu tagamiseks kohandatakse õiguslikku raamistikku teadlaste liikuvust, koolitamist ja karjäärivõimalusi takistavate tõkete kõrvaldamiseks ning teaduslike teadmiste rakendamiseks vajaliku juurdepääsu ning tehnoloogiate siirde tagamiseks.

Et Eesti positsioon rahvusvahelises T&A süsteemis (ja panus Euroopa Teadusruumi arengusse) ei langeks, on vajalik T&A ja innovatsioonisüsteemi tasakaalustatud areng. T&A süsteemi võimekuse tõstmiseks tuleb lõpule viia teadussüsteemi reform. See tähendab struktuurivahendite ja riigieelarveliste ressursside läbimõeldud ja efektiivset kasutamist teadus- ja arendustegevuste investeringute rahastamisel ning struktuurivahendite perioodi lõppemise eel otstarbeka väljumisstrateegia rakendamist jätkuvatele tegevustele.

Tarvilike meetmetena tuleb rakendada ettevõtete vajadusi diagnoosivaid meetmeid, mis selgitaksid välja võimalused ettevõtte konkurentsivõime tõstmiseks parimal viisil. **Vajadusel tuleb muuta riigihangete regulatsiooni**, et see muutuks riigile oluliste valdkondade (innovatsioon, ressursisääst, disain, loomemajandus, kosmosetehnoloogiad, kohaliku ressursi lisandväärtus) arengu üheks veduriks. Tuleb analüüsida ettevõtluse tugistruktuuride rahastamisvajadusi ja mõistlikku korraldust, arendada **teadus- ja arendustegevuse tulemuslikkuse hindamise metoodikat**, sh väärtustada teadlaskarjääris töötamist erasektoris, luua ettevõtjatele suunatud **TA taristu kasutamist** soodustavaid ning **teaduse ja ettevõtete vahelise koostöö tugevdamise** meetmeid. Kasvuambitsiooniga ettevõtetele tuleks tagada nii nõustamisalane kui finantsiline terviklik toetuskeskkond.

9. Loomemajanduse, IKT ja teiste võtmetehnoloogiate potentsiaali laiem kasutamine teiste sektorite lisandväärtuse tõstmisel.

Loomemajanduse, IKT ja võtmetehnoloogiate potentsiaali suuremaks kasutamiseks tulevikus on vajalik **soodustada valdkondi integreerivaid tegevusi väljaõppe ja rahvusvahelistumise valdkondades, aga ka rahastamises**. Täiendava lisandväärtuse loomiseks valdkondade koostoimest tuleb pöörata **tähelepanu inimkapitali võimekuse tõstmisele** kõige laiemas tähenduses. Edukate koostööplatvormide loomine eeldab valdkondade eripärasid arvestada oskavate inimeste ning **soodsa keskkonna olemasolu**. IKT ja teiste võtmetehnoloogiate ning loomesektori kui horisontaalsete **valdkondade kasutamine teiste valdkondade protsesside parandamiseks** või uute algatuste loomiseks **vajab** uuele tasemele viimiseks valdkondadevahelist kasutuselevõttu toetavaid meetmeid.

Meetmetena tuleb jätkuvalt suunata loomettevõtluse tugistruktuuride arengut, täiustada välja töötatud loomemajanduse ettevõtetele sihitud **ekspordivõime arendamise meedet**, soodustada loomettevõtjate koostööd teiste sektoritega, rakendada meetmeid **ettevõtjate, loomeinimeste ja IKT ning teiste valdkonna esindajate koostöö soodustamiseks**, viia ellu

tegevused **loomemajandusalase teadlikkuse ja teadmiste ning oskuste arendamiseks**. Toetada Eesti teadus- ja arendusasutuste osalemist Horisont 2020 teaduskoostöö projektides, sh. *teaming-us*. Luua fookusvaldkondade suuremaks sidustamiseks **IKTga alastrateegiad** ning **meede teenusmajanduse ettevõtete arendamiseks**, sealhulgas ka tervishoiuteenuste ekspordi potentsiaali arendamiseks.

10. Teaduse inimressursi arendamine ning inseneride ja tippspetsialistide juurdekasvu tagamine.

Teadlaste ja tippspetsialistide juurdekasv sõltub paljuski doktoriõppe kvaliteedist ja doktoriõppesse astunute ja selle edukalt lõpetanute hulgast. Kuigi doktoriõppe korralduses on tehtud pea igal viimasel aastal muudatusi, on endiselt probleemiks doktoriõppe madal efektiivsus ja lõpetajate arv (võrreldes eesmärkidega ja ülikoolidega eelnevalt kokku lepituga). Selle põhjuseks on ühelt poolt doktorantide ebakindel sissetulek - doktoranditoetus on võrreldes keskmise palgaga või magistriskraadiga töötajate palgaga oluliselt madalam ning ülikoolide võimekus doktorante kaasata teadustöösse nooremteaduritena koos ootustele vastava palgaga on rahaliselt piiratud. Teisalt on küsimus õpingute kvaliteedis ja vastavuses ühiskonna ootustele.

Noore teadlase karjäärisüsteemi loomisel oli oluliseks sammuks seadusemuudatus, mis võimaldab sõlmida doktorandiga töölepingu töötamiseks teadlase ametipositsioonil nooremteadurina, tagades samad sotsiaalsed garantiid nagu tavapärase töölepinguga. Eesmärgiks on olnud doktoriõppe atraktiivsuse tõstmine ja võimalus tunnustada doktorante kui noori teadlasi, mitte üksnes kui üliõpilasi, ja soodustada nende teadustööle pühendumist. Riigi sihtotstarbeline rahastus on taganud nooremteaduri kohad üksikutele doktorantidele ja meede pole siiski loodetud määral rakendunud. Kuigi doktoranditoetuse määr jääb ootustele alla ja pärsib doktoriõppele vajalikku pühendumist, tagab riik alates 1. septembrist 2015.a toetuse saajatele **senisest laiemad sotsiaalsed garantiid** - maksed pensionifondi ja toetus võetakse arvesse vanemahüvitise arvestamisel.

Lisaks doktorantide sissetuleku tõstmisele on vajalik **rakendada täiendavaid meetmeid doktoriõppe kvaliteedi tõstmiseks (sh läbi rahvusvahelistumise), doktorantide ja juhendajate valiku parandamiseks ja õpingute edukaks lõpetamiseks**. Doktorite kiiremaks lõpetamiseks on vajalik jätkuvalt toetada doktorikoolide ja teaduse tippkeskuste tegevust, aga ka doktorantide rahvusvahelise ja sektorite ülese koostöö võimalusi.

Edasiarendamist vajab teadustööde juhendamise korraldus ülikoolides ning võimekate juhendajate arvu suurendamine. Üheks potentsiaalseks juhendajate kasvulavaks võiksid olla välisõppejõudude ja –teadlaste osalusel Eestis loodavad uurimisrühmad, mis koondaksid olemasolevaid kompetentse. Kõrgelt kvalifitseeritud **välisõppejõudude ja teadlaste Eestisse** asumisel on sageli takistuseks olnud nii palgad, mis ei ole rahvusvaheliselt konkurentsivõimelised, kui ka muud kandidaatide ringi piiravad reeglid. Vältida tuleks põhjendamata keelenõuete ja muude piirangute kehtestamist rahvusvaheliselt avatud konkurssidel teadustöötajate ametikohtade täitmiseks. Samuti tuleb luua toetav elukeskkond välisspetsialistide Eestisse tulemiseks koos peredega (rahvusvaheline haridus jm pereelu toetavad teenused, kohanemisprogramm, lihtsustatud tingimustel viisa/elamisloa taotlemine).

Oluline on **soodustada õppejõudude mobiilsust selle erinevates vormides**. Väärtustada tuleks efektiivset juhendamist, kus juhendaja toetaks doktorandi lõpetamist ning oleks motiveeritud kvaliteetseks juhendamistööks tunnustuse ja karjääri kaudu. Vajalik on ka tõsta

ettevõtlussektori panust doktoriõppesse, sh nii juhendamisse kui ka ettevõtlusõppe arendamisse. Soodustada tuleb akadeemilise ja ettevõtlussektori koostööd, arendades doktorantide võimet teadustegevuse ja majandustegevuse ühildamisel ning parandada seeläbi ettevõtlussektori konkurentsivõimet ja toetada innovatsiooni. Samuti on eesmärgiks doktorikraadiga spetsialistide laialdasem rakendamine avalikus ja erasektoris.

11. Transpordi, IKT ja teiste riigi poolt pakutavate ettevõtlust toetava taristu ja institutsioonide viimine rahvusvahelisele tasemele.

Eesti asukoha ja asustuse paiknemise tõttu on **konkurentsivõimelisel tasemel ühendusvõimalused nii piiriülevalt kui siseriiklikult** elu- ja ettevõtluskeskkonna jaoks väga olulised. Kohaliku tootmise ja teenuste arendamisel ei peaks avalike teenuste kättesaadavus hästitoimiva transpordi ja infovahetuse infrastruktuuri puhul asukoha eripäradest sõltuma. Suuremahulisi kaupu eksportivate sektorite jaoks on oluline tagada efektiivne ja konkurentsivõimeline siseriiklik kaubavedu maanteetranspordil Põhjamaade eeskujul. Tööjõu areaalidest ja liikumissuundadest lähtuvalt vajavad eraldi tähelepanu erinevate **transpordiliikide omavaheline parem koostoime ja ühenduskohad**. Vajalik on ühistranspordi kasutajamugavuse tagamiseks sõiduplaanide ühtlustamine, aga ka vastava infrastruktuuri rajamine, mis võimaldab nii reisijate kui kaupade liikumist ühelt transpordiliigilt teisele ning pikemas perspektiivis **integreeritud kavandamine transpordiliikide alternatiivide vahel valimiseks**.

Rahvusvahelises võrdluses on Eesti jaoks transpordi infrastruktuuri, eriti piiriüleste ühenduste tase olnud suhteliselt nõrk eelkõige kallite investeeringute ja majandusliku mittetasuvuse tõttu, mis tuleneb hõredast asustusest ja potentsiaalse kasutajate vähesusest. Samadel põhjustel ei ole ka kaasaegsel tasemel IKT infrastruktuuri väljaarendamine kogu riiki katvana ilma riigipoolse toetuseta võimalik. Eesti kui ettevõtlus-, teadus-, kultuuri- või hariduskeskkonna arengu ja rahvusvahelistumise jaoks on aga tegemist oluliste eelduste ja pudelikaeltega. Seetõttu on oluline **pöörata enim tähelepanu rahvusvaheliste ühendustele, iseäranis lennuühendustele ja piiriületavatele raudteedele ja maanteedele**. Tasakaalustatud regionaalse arengu huvides tuleb lisaks rahvusvaheliste maanteedele jätkata riigi kõrvalmaanteedetolmuva katte alla viimist, teha ettevalmistusi **ühistranspordisüsteemide ühendamiseks** ning jätkata kiire ja **kvaliteetse internetiühenduse** taristu väljaehitamist.

Selleks jätkatakse investeeringuid lennujaama raja pikendamisse, seadmete kvaliteeti, kaasajastatakse teedehitusnõuded ja tõstetakse investeeringutega eri transpordiliikide ühenduskohtade turvalisust ja mugavust. Samuti jätkub koostöös telekommunikatsiooni operaatorettevõtetega mastapaane projekt Eesti lairibaühendustega katmiseks.

KESKKONNASÖBRALIK MAJANDUS JA ENERGEETIKA

Keskkonnasöbraliku majanduse valdkond hõlmab endas Eesti energeetikasektori arendamise, erinevate sektorite energiasäästu ning majanduse üldise ressursisäästlikkuse eesmärgi.

EESTI 2020 EESMÄRGID

2020. aastaks seatakse järgmised eesmärgid:

Kasvuhoonegaaside heitkoguste piirmäär võrreldes 2005. aasta tasemega⁴		
2005 tase	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
5647 tuhat tonni	6346 tuhat tonni	6467 tuhat tonni (+11% võrreldes 2005)

* Reaalne heitkoguste tase ehk eesmärgi täitmise lähtepunkt on hinnanguliselt 5644 tuhat tonni (2012. aasta heitkogus)

EL on võtnud eesmärgiks aastaks 2020 vähendada heitkoguseid 20% võrra 1990. aasta heitkoguste tasemega võrreldes. Heitkoguste vähenemine saavutatakse kahe mehhanismi kombineerimise abil, milleks on EL heitkoguste kauplemissüsteem ja riiklikud kohustused kauplemissüsteemi välistele sektoritele. 2013. aastal käivitus EL heitkoguse ühikutega (edaspidi *EL HKS*) kauplemissüsteem uutel ja ühtsetel alustel, mis tähendab, et enampakkumised on ELi HKSis ühikute eraldamise vaikimisi meetodiks ning käitistele jagatakse tasuta lubatud heitkoguse ühikuid (edaspidi *LHÜ*) ühtlustatud lähenemise alusel. EL on võtnud eesmärgiks kasvuhoonegaaside heitkoguste kauplemissüsteemi abil vähendada 2020. aastaks heitkoguseid 21% võrreldes 2005. aasta heitkoguste tasemega.

Riiklikud kohustused on seatud ELi HKS-i välistele sektoritele v.a *LULUCF*⁵ sektor (hooned, transport, põllumajandus, jäätmed jm), kus Eesti heitkogused ei tohi aastaks 2020 suureneeda enam kui 11% võrreldes 2005. a tasemega. Seni ei ole seda piirset ületatud. 2014. aasta andmetel oli kasvuhoonegaaside heitkogus kauplemissüsteemi välistes sektorites 6083 tuhat tonni CO₂ ekvivalenti. Kauplemissüsteemi väliste sektorite kasvuhoonegaaside heitkogustega kauplemiseks loodiraamistik välisõhu kaitse seadusesse 2015. aastal.

Riiklikud eesmärgid ja EL kauplemissüsteemi eesmärgid kokku peavad aastaks 2020 tagama EL heitkoguste 20%-lise vähenemise võrreldes 1990. aasta tasemega. Eestis on viimastel kümnenditel kasvuhoonegaaside (KHG) heitkoguseid märkimisväärselt vähendatud. Kui 1990. aastal oli KHG arvestuslik heitkogus väljendatuna süsinikdioksiidi ekvivalentina ligikaudu 40 mln tonni, siis 2014. aastal oli kasvuhoonegaaside inventuuri kohaselt heitmeid 21 mln tonni (v.a *LULUCF* sektor), mis tähendab ligikaudu 47% vähenemist võrreldes baasaastaga.

Taastuenergia osakaalu tõstmine 25%-ni energia lõpptarbimisest		
Algtase 2009	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
19,5%	23,6%	25%

Eesti eesmärk on suurendada taastuenergia osakaalu energia lõpptarbimises 25%-ni aastaks 2020, mis eeldab muutusi kõikides sektorites. Täna põhineb Eesti energeetikasektor veel

⁴ Eesmärk kohaldub EL heitkoguste kauplemissüsteemi välistele sektoritele.

⁵ Maakasutus, maakasutuse muutmine ja metsandus

suures mahus fossiilsetel kütustel, kuid viimastel aastatel on toimunud pidev taastuenergia osakaalu suurenemine. **2014. aastal oli taastuenergia osakaal lõpptarbimises 26,5%**, mis tähendab, et aastaks 2020 seatud eesmärgi täitmiseks tuleb vähemalt saavutatud taset hoida.

Märkimisväärselt on taastuenergia osakaalu aidanud suurendada toetusmehhanismid taastuvatest energiaallikatest elektrit tootvatele soojuse- ja elektri koostootmisjaamadele. Samas on soojusmajanduses endiselt paljud katlamajadest maagaasi või raske kütteõli baasil. Suur taastuenergia potentsiaal on biokütustel baseerivas elektri ja soojuse koostootmises ning tuuleenergiast. Lähiaastatel pööratakse peamine tähelepanu taastuvate energiaallikate kasutamise suurendamisele ka transpordisektoris.

Energia lõpptarbimise taseme säilitamine 2010. aasta tasemel		
2010 tase	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
2818 ktoe	2986 ktoe	2818 ktoe

Energiatarbe pikaajalisel prognoosimisel lähtub Eesti SKP muutustest ning sektoripõhistest arengutest, mille tulemusena eeldatakse, et energia lõpptarbimine on 2020. aastal ligikaudu 3248 ktoe. Seda arvestades on Eesti seadnud eesmärgiks energia lõpptarbimise taseme säilitamine 2010. aasta tasemel (ligikaudu 2866 ktoe) ehk energia lõpptarbimise vähendamine ligikaudu 11% võrreldes 2020. aastaks prognoositud tasemega. Lähtuvalt sellest ei tohiks energia lõpptarbimine 2015. aastal samuti praegust tarbimist märkimisväärselt ületada ning jääma vahemikku 2938-2986 ktoe (see on ligikaudu 4% madalam kui 2015. aasta prognoositud tase). 2014. aastal oli energia lõpptarbimine 2774,2 ktoe, mis on 7% madalam 2015. Aastaks seatud vahe-eesmärgist ning 1,6% madalam 2020. aasta eesmärgist.

Lõpptarbimise hoidmine 2010. aasta tasemel eeldab energiasäästu suurendamist pea kõikides sektorites, millest olulisemad on kodumajapidamised, tööstus, transport ja avalik sektor. Jätkata tuleb hoonete energiasäästu investeeringutega, samuti on oluline avaliku sektori eeskujul hoonete haldamisel ning rajamisel. Tööstuse energiasäästu aitab saavutada uute tehnoloogiate kasutuselevõtt. Transpordi energiakasutust saab ohjata läbi transpordivajaduse vähendamise, ühistranspordi kasutuse suurendamise ja sõidukite ökonoomsuse suurendamise. Sealjuures on oluline üldine teadlikkuse kasv ja sellest lähtuv tarbijakäitumise muutus.

VALITSUSE POLIITIKA PÕHISUUNAD

12. Energeetika pikaajaliste struktuursete muutuste elluviimine kooskõlas Eesti energiajulgeoleku ja energiasäästu eesmärkidega.

Üha enam kujuneb riigi konkurentsivõimet mõjutavaks faktoriks keskkonnasäästliku ja tõhusa energiasektori olemasolu. Rahvusvahelise kliimapoliitikaga sammu pidamisel ja majanduse energiamahukuse vähendamisel on seega oluline tagada EL energia siseturu toimimine ja **viia energiamajanduse riiklik arengukava kooskõlla viimastel aastatel toimunud muutustega energiaturul**. Kõige suuremad väljakutsed peituvad elektrisektoris, kus täna toodetakse ca 80% elektrienergiast põlevkivist. Lähikümnendi oluline märksõna on **energiaallikate mitmekesistamine**. See hõlmab nii **elektri- ja soojuse koostootmise laiendamist ning tuuleenergia ja biomassist toodetud energia osakaalu suurendamist**. Eesti taastuenergia tootjatele tuleb luua võimalused osaleda taastuenergia direktiivis ettenähtud paindlikes koostöömehhanismides.

Energiaallikate mitmekesistamise ja energiajulgeoleku seisukohast on oluline piisavate **energiaühenduste rajamine**. Eesti-Läti elektriühendus, BalticConnector ja LNG terminal kajastuvad Euroopa Komisjoni poolt kinnitatud Euroopa ühishuvi projektide nimekirjas. Projektide realiseerumiseks on oluline jätkata tööd ühenduse rahastuse taotlemisel. Eesti ja teiste EL liikmesriikide elektritootjatele tuleb kindlustada võrdsed konkurentsitingimused võrreldes mitte-EEA riikide tootjatega.

1.jaanuarist 2013 avanes Eesti elektriturug täielikult kõikidele elektritarbijatele. Gaasituru avamiseks on läbi viidud gaasivõrgu omandiline eraldamine. Tuleb teha edasisi pingutusi, et saada maagaasiturug toimima sarnaselt avatud elektriturule, sealjuures tuleb tähelepanu pöörata ka gaasituru toimimisele regioonis. Ühelt poolt suureneb turu avanemisega konkurents, mis peaks tagama parema teenuse lõpptarbijale. Samas tuleb riigil vabaturule üleminekul tagada võimalikult korrektne protseduuriline pool ning **туру edukas toimimine**.

13. Majanduse üldise ressursi- ja energiamahukuse vähendamine.

Riigi konkurentsivõimet üha enam mõjutavaks teguriks on majanduse ressursi- ja energiamahukus ning erinevate sektorite võime saavutada ressursi- ja energiasäästu läbi uute tehnoloogiate ja lahenduste kasutuselevõtu. Majanduse ressursi- ja energiamahukuse vähendamine aitab riigil täita ka Pariisi kliimakokkuleppes võetud kohustusi kliimasoojenemise pidurdamiseks.

ENERGIASÄÄST

Energiasäästu on Eestis edendatud pea kõikides valdkondades, kuid rõhuasetused ja meetmete iseloom on olnud väga erinevad. Energiasäästu toetused on olnud väga tugevalt suunatud kodumajapidamistele läbi erinevate **hoonete energiatõhusust suurendavate meetmete**. Investeeritud on nii kohaliku omavalitsuse kui riigi avalike hoonete energiasäästu. **Soojamajanduses** tuleb soodustada kaugkütelahenduste arendamist või üleminekut alternatiivsetele lokaalsetele kütelahendustele vastavalt sellele, milline lahendus on piirkonnas jätkusuutlikum. Transpordi energiakasutuse suunamise peamine hoob on olnud aktsiisimaksud, viimase 15 aasta jooksul on kütuseaktsiisi tõstetud kümnel korral. Lisaks on rakendatud transpordisektoris energiatõhusust parandavaid projekte läbi rohelise investeerimisskeemi.

Tänane energia lõpptarbimise tase sektorites ja prognoos järgmiseks kümneks aastaks näitab, et suurim kasv ja ka sektoraalsete **meetmete vajadus elektri, mootorikütuste ja muude kütuste kokkuhoiuks kodumajapidamistes, tööstuses ja transpordisektoris**. Jätkata tuleb **korterelamute energiasäästu** investeringuid ning leida võimalusi laiendamaks riigipoolseid meetmeid ka **eramajade energiasäästu** edendamiseks. Tööstuses on täna hinnanguliselt 30%-line soojuse ja 10%-line elektri kokkuhoiu potentsiaal, mille saavutamine eeldab nii tehnoloogia uuendamist kui teadlikkuse kasvu. Transpordi energiakasutust tuleb ohjata läbi kolme tegutsemisviisi – **transpordivajaduse vähendamine**, sh kaubavedude efektiivsemaks ning keskkonnasäästlikumaks muutmine ja sundliikumist vähendavad planeeringud, **ühistranspordi kasutuse suurendamine ja sõidukite ökonoomsuse suurendamine**. Eraldi tuleb käsitleda ka **avaliku sektori energiatarvet**, kuivõrd avaliku sektori käitumine peab andma eeskujuga ülejäänud sektoritele. Horisontaalselt kõikide sektorite energiasäästule aitab kaasa intelligentse elektrivõrgu arendamise kaudu elektritarbimise juhtimise võimekuste tõstmine Eestis. **Targa võrgu väljaarendamine** võimaldab vähendada energiakadusid energiaülekandel, optimeerida energiatootmist, arendada hajusat tootmist ning

võrku ühendada suuremat taastuenergia hulka. Täienenud funktsionaalsus elektrivõrgus võimaldab välja arendada uusi innovaatilisi teenuseid kõigile elektritarbijatele.

RESSURSIÄÄST

Jätkusuutliku majanduskasvu saavutamiseks tuleb jätkata senisest madalama süsiniku heitega, ressursitõhusama, keskkonnasäästlikuma ja seeläbi konkurentsivõimelisema majandussüsteemi arendamist. Jätkusuutliku majanduskasvu tagamiseks on oluline edendada **ringmajandust**, kus säilitatakse tooteid, materjale ja ressursse võimalikult kaua ning tekitatakse jäätmeid võimalikult vähe.

Eesti valitsus on viimastel aastatel ellu viinud nn rohelist maksureformi, mille eesmärk on **keskkonnamaksude osakaalu suurendamine ja tööjõumaksude vähendamine**. Sama suunda tuleb hoida ka edaspidi, võttes arvesse erinevate sektorite kohanemisvõimalusi keskkonnasäästliku majanduse vajadustega. Uue keskkonnatasude kontseptsiooni koostamisel tuleb põhjalikult analüüsida keskkonnakasutuse väliskulu ning põlevkivisektori optimaalse tasustamise võimalusi. Samuti vajab tähelepanu **keskkonnatasude järelevalve tõhusus** ning keskkonnatasudest **laekunud raha kasutamise efektiivsus**. Ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime huvides on vaja tagada, et ettevõtjatele oleks ressursi- ja keskkonnatasud piisavalt ette teada.

Kliimapoliitika kontekstis on oluline keskenduda **kauplemissüsteemi väliste sektorite energia- ja ressursisäästu edendamisele**. Käivitamisel on tööstusettevõtetele suunatud energia- ja ressursitõhususe meede, mis on mõeldud ressursi- ja energiasäästuvõimalustest teavitamiseks ning süsteemse ressursikasutuse analüüsi ja vastavate investeeringute soodustamiseks. Investeeringute eesmärk on vähendada ühe toodangu ühiku kohta kuluva ressursi kogust ja suurendada Eesti ressursitootlikkust. Ressursside efektiivsemale kasutamisele suunatud teadus- ja arendustegevuse toetamine ning uute lahenduste kasutusele võtmine aitab tõsta majanduse rahvusvahelist konkurentsivõimet.

Eestis on arenenud jäätmete kogumistaristu ning kasvanud jäätmete taaskasutuse, sh ringlussevõtu osakaal. Siiski vajab juba loodud jäätmekäitlustaristu kohati tihendamist just teatud jäätmeliikide käitlusvõimsuste osas ning uute lahendustega täiendamist, et aidata kaasa aastaks 2020 seatud jäätmete ringlussevõtu sihtarvude täitmisele. Seetõttu jätkatakse ka uuel EL rahastamisperioodil jäätmete korduskasutuseks ettevalmistamise ja ringlussevõtu edendamise toetamisega. Jäätmetekke vältimine, korduskasutuseks ettevalmistamine ja ringlussevõtt on prioriteetideks ka Riigi jäätmekavas 2014-2020⁶. Jäätmete ladestamise vähendamise ja ringlussevõtu edendamise kõrval tuleb edaspidi enam tähelepanu pöörata **jäätmetekke vältimisele ja vähendamisele**. Põlevkivitööstuses tekkivate jäätmete, nagu aheraine ja põlevkivituhk, suure osakaalu tõttu üldises jäätmetekkes on oluline leida neile erinevaid **taaskasutusviise** ja suurendada nende materjalide **taaskasutamist** (nt aherainest toodetud killustiku laialdasem kasutus).

Eesti looduslikud tingimused toetavad metsa- ja põllumajandusmaa kasutamise tõhustamist, mis loob eeldused taastuvressursside edasiseks väärindamiseks ja kasutamiseks toiduainete- ja puidutööstuses ning energeetikas. Metsa kasvupotentsiaali tuleb säilitada ning puidu kui taastuvressursi kasutuselevõttu kestliku kasutusmahu piires lihtsustada - soodustada suurema

⁶ Vabariigi Valitsus saatis jäätmekava enne selle heakskiitmist Riigikogule arutamiseks 17. aprillil 2014, eeldatavalt toimub arutelu Riigikogu täiskogus 20.04.2014

juurdekasvuga uue metsapõlve saamiseni viivaid uuendusraieid küpsetes metsades ning toetada sellele järgnevat metsa uuendamist ja kasvatamist. Metsade loodusväärtusi kaitstakse ning vastavalt nende olemasolule ja seisundile ajakohastatakse pidevalt kaitstavate alade olemit ja kaitsemeetmeid.

Valdkonna teadus- ja arendustegevus peaks otsima lahendusi, kuidas Eestis taastuvressursse efektiivselt majandada ning **olemasolevat biomassi vääridada** ehk toota sellest võimalikult suure väärtusega tooteid. Üheks biomajanduse väljundiks on **transpordisektori keskkonnamõju vähendamine**, seda eelkõige **biogaasi ulatuslikuma kasutamise** näol transpordisektoris fossiilsete kütuste osakaalu vähendamiseks. Optimaalsema ressursikasutuse ja keskkonnamõju vähendamiseks on oluline välja töötada ja rakendada meetmeid, millega arendatakse **keskkonnasäästlikumat ühistransporti, kaubavedu, liikluskorraldust** ja rohekoridore linnades.

Ehitussektoris tuleb **soodustada olelusringipõhist lähenemist**. See tähendab eelkõige hoonete ehitamist ja rekonstrueerimist energiatõhusalt, ehitamisel taastuvate ja säästvate materjalide kasutamist ning ehitiste lammutamisel tekkinud jäätmete ringlussevõtu ja korduvkasutamiseks ettevalmistamise soodustamist. Jätkata tuleb maastikupilti kahjustavate ja kasutusest väljalangenud ehitiste (põllumajandus-, tööstus-, militaarehitiste) lammutamist ja sellest tekkinud jäätmete käitlemist, sealhulgas taaskasutuse ja ringlussevõtu soodustamist ning maa-ala koristamist.

Tööstuse konkurentsivõime tagamiseks on vajalik tõhus ja turvaline juurdepääs toorainele ning tagada nende varustuskindlus⁷. Loodusvarade efektiivseks ja eesmärgipäraseks kasutamiseks on oluline **ajakohastada maapõuealased õigusaktid** ning välja töötada maapõuepoliitika põhialused. Tagamaks pikaajalist varustatust ökosüsteemiteenustega ja soodustamaks uute ettevõtlusvõimaluste loomist, tuleb ökosüsteemide poolt pakutavaid teenuseid majanduslikult õigesti väärtustada. Seega on oluline **ökosüsteemiteenuste kaardistamise meetodika väljatöötamine ja ökosüsteemiteenuste hindamine** nende majanduslikku väärtust arvestavate ettevõtlusvõimaluste loomiseks.

⁷ KOM(2011) 25

JÄTKUSUUTLIK JA KOHANDUV RIIK

Valdkond jätkusuutlik ja kohanduv riik hõlmab endas valitsuse tegevusi, mis on suunatud makromajandusliku stabiilsuse suurendamisele ning majanduskeskkonna üldiselt soodsa keskkonna loomisele, see tähendab peamiselt maksu- ja eelarvepoliitikat ning lisaks valitsussektori enda arendamisega seotud tegevusi.

EESTI 2020 EESMÄRGID

Valitsussektori struktuurselt tasandatud eelarveülejäagi hoidmine		
Algtase 2010	Eesti eesmärk 2015	Eesti eesmärk 2020
0,1%	0,2%	0,0% või ülejääk (vastavalt riigieelarve seadusele)

Valitsuse eesmärgiks on jätkusuutlik eelarvepoliitika. Riigieelarve maht on püsinud viimastel aastatel suhteliselt stabiilsena, alates 2002. aastast ülejäägis olnud eelarve (1,5–2,5% SKPst) asendus majanduskriisi ajal 2008. ja 2009. aastal paari protsendise defitsiidiga. Aastatel 2010 ja 2011 oli Eesti valitsussektor uuesti nominaalses ülejäägis, aastatel 2012 ja 2013 väikeses puudujäägis ning 2014 ja 2015 taas ca poole protsendises ülejäägis, samas struktuurses ülejäägis on eelarvepositsioon olnud juba 2009. aastast. Nominaalset puudujääki põhjustasid eelkõige ajutised ja ühekordsed kulud nagu saastekvootide müügist saadud tuludega seotud investeeringud ning II pensionisamba lisamaksed, mis kokku ulatusid näiteks 2014. aastal 0,5%ni SKPst. Struktuurse eelarveülejäagi saavutamine näitab, et struktuurseid jätkusuutlikkuse probleeme eelarves ei ole ning pärast ühekordsete mõjude kadumist paraneb ka nominaalne eelarvepositsioon.

VALITSUSE POLIITIKA PÕHISUUNAD

14. Aastaks 2014 ülejäägiga valitsussektori eelarvepositsioonini jõudmine ja selle säilitamine pikas perspektiivis

Valitsuse **keskpika perioodi eelarvepositsiooni eesmärgiks** (*medium-term objective*, MTO) on valitsussektori eelarve struktuurne ülejääk. Valitsuse jaoks on ülejäägiga eelarvepositsioon peamine viis valmistuda pikemas perspektiivis **demograafilistest arengutest tulenevaks negatiivseks surveks eelarvele**. Ülejääk võimaldab seni kogutud ja majanduskriisi ajal kasutusele võetud riigi likviidsete finantsvahendite taastamise keskpikas perspektiivis ja tekitab puhvri majanduse võimalikeks tagasilöökideks tulevikus. Samuti kindlustab seeläbi tugeva rahanduspoliitikaga Eesti riigi maine ning tõuseb usaldusväärsus välisinvestorite silmis. Kasvu stimuleeriva ärikeskkonna üheks komponendiks on mõõdukas maksukoormus, jätmaks erainvestorite käsutusse piisavalt raha. Mõõdukas **maksukoormus eeldab valitsussektori tulude ja kulude tasakaalu** keskpikas ja pikas ettevaates.

Nagu kõik ELi liikmesriigid peab ka Eesti oma eelarvepoliitikat ellu viies arvestama sellega, et tegutseme ühises majandus- ja rahaliidus ning täitma endale võetud kohustusi (Euroopa Liidu asutamislepingust ning Stabiilsuse ja kasvu paktist tulenevate nõuete järgimine, Euroopa poolaastast tulenevad protsessid). Eesti jaoks on tähtis meetmete järgimine, mis aitavad liikmesriikidel oma eelarveid otsustavalt korrastada koos uue ja rangema ennetava

režiimi kehtestamisega, vähendada avaliku sektori võlga ja seeläbi kriisijärgselt tõsta kogu euroala usaldusväärust.

Eesti valitsussektori eelarve on kriisijärgselt alates 2009. aastast struktuurses ülejäägis ehk vastavuses püstitatud eesmärgiga. 2015. aastal oli eelarve struktuurne positsioon ülejäägiga 0,4%. Valitsuse eesmärgiks on valitsussektori ülejäägiga eelarvepositsioon struktuurselt ning seejärel majanduse tsüklitega arvestades ka nominaalse valitsussektori ülejäägiga eelarvete koostamine pikemas perspektiivis.

15. Avaliku sektori sotsiaalkulutuste jätkusuutlikkuse parandamine tööelise elanikkonna vähenemise ja vanemaaliste osakaalu suurenemise tingimustes, kindlustades seejuures tulemuslik tervishoid ning hästi sihistatud ja tulemuslik sotsiaalpoliitika (sh vajalikud tugiteenused).

Eestis, nagu ka teistes arenenud riikides on väljakutseks tänaste **avaliku sektori sotsiaalkulutuste pikaajaline finantseerimisvõimekuse tagamine**. Seda muudavad keerulisemaks demograafilised muutused, ehk tööeliste inimeste arvu vähenemine ja pensioniealiste arvu kasv.

Sotsiaalkindlustussüsteemi kestliku rahastamise arendamiseks analüüsitakse edasi ravikindlustuse, pensionikindlustuse ja töötuskindlustuse rahastamise võimalike muudatuste kujundamist, sealhulgas töövõimereformi elluviimise kontekstis. Tervena elatud aastad ja tööturul pikem osalemine (ning tervislikud eluviisid) omavad positiivset mõju sotsiaalkindlustussüsteemile. Seetõttu tuleb **toimiva ravikindlustussüsteemi põhimõtteid tugevdades** tagada kestlik rahastamine ka tulevikus.

Muidu töövõimelisi ja hea väljaõppega inimesi tööturul aktiivsena hoida ning ressursse teiste sotsiaalteenuste osutamiseks suunata aitaks **eripensionide süsteemi ülevaatamine ja soodustingimustel vanaduspensionide vähendamine või kaotamine**. Samuti viiakse ellu 2009. aasta lõpus otsustatud üldise pensioniea reform.

Sotsiaalteenuste deinstitutionaliseerimise põhimõtete rakendamisega (alustades erihoolekandest) on võetud suund arendada koduses keskkonnas iseseisvat toimetulekut toetavate teenuste pakkumist ning ennetada kallimate institutsionaalsete teenuste osutamise vajadust. Kogukonnapõhiste teenuste arendamine ning paindlikud ja uuenduslikud lahendused aitavad ressursisäästlikult inimeste vajadustele vastata, vähendada probleemide tekkimist ja süvenemist ning ennetada kulude kasvu tulevikus.

16. Konkurentsivõimet toetava eelarvepoliitikaga (kõrge tootlike kulude tase, eelarve paindlikkuse suurendamine, avaliku sektori palgakulude ohjamine, omavalitsuste tulubaasi planeerimine riigi eelarvestrateegias) jätkamine.

Võrreldes teiste Euroopa Liidu riikidega on Eestil **kõrge tootlike kulutuste (investeeringud, hariduskulud, TA kulud jne) osakaal**. Seda tuleks valitsussektori eelarvetes hoida ja vajadusel suurendada, sest need kulutused loovad uusi eeldusi majanduskasvuks ja suuremateks maksutuludeks. Eelarvete koostamisel jälgitakse tootlike kulude vastavaid osakaalusid, näiteks investeeringute või hariduskulutuste osatähtsust ning kaalutakse lagede kehtestamist tegevuskuludele. Neid eesmärgi võeti arvesse ka EL eelarveraamistiku (2014-

2020) vahendite kasutamise läbirääkimistel, arvestades seejuures meetmete omavahelist paindlikumat seostatust, **EL kaasfinantseerimise mõju püsikuludele** ning valmistudes toetustest väljumiseks.

Väiksem fikseeritud ja tuludest sõltuvate kulude osakaal valitsussektori eelarves aitab paindlikumalt reageerida majanduses ja ühiskonnas aset leidvatele muudatustele ning tagada valdkonnapoliitikate rahastamise vastavalt vajadusele. Nii näiteks seoti eelarve paindlikkuse suurendamiseks kütuseaktsiis lahti tehoiu kuludest.

Keskpikas perspektiivis aitab **tootlikkuse kasvuga kooskõlas olev avaliku sektori palgakulude kasv** kindlustada Eesti konkurentsivõimet. Tootlikkuse kasvust kiirem palgakasv nõrgestab pikemal perioodil ettevõtete konkurentsivõimet, suurendab sisemaiseid inflatsioonisurveid ja tähendab omakorda suuremat survet valitsussektori kulutustele läbi palkadega seotud siirete.

17. Töötamise ja kasumi teenimise maksude vähendamisega ning tarbimise ja keskkonna koormamise maksude suurendamisega jätkamine.

Töötasu ja kasumi suurem maksustamine pärsib majanduskasvu rohkem kui samas mahus tarbimise ja keskkonnakasutuse maksustamine. Seepärast tuleks maksustamise valdkonnas **jätkata igal tasandil suunda tööjõumaksustamiselt (otsestelt maksudelt) tarbimise ja ressursikasutuse maksustamisele (kaudsetele maksudele)**. Samuti on ettevõtlust soosiv maksukeskkond geograafilise asukoha ja riigi maine kõrval üks olulisemaid tegureid, mis aitab otseseid välisinvesteeringuid riiki meelitada. Soodsad maksud määravad investeerimisotsused juhul kui muud eeldused (baasinfrastruktuur, haridus, julgeolek) on teiste riikidega võrreldavalt tagatud.

Tööd tuleb jätkata EL siseturu toimimist oluliselt mõjutavate **kaudsete maksude harmoneerimise ja erandite kaotamisega EL-is**. Otsesed maksud ja maksusüsteemid (määrad) peegeldavad iga riigi spetsiifilisi ja unikaalseid ühiskondlikke ja poliitilisi valikuid, seetõttu peab selles osas säilima liikmesriikide valikuvabaduse põhimõte.

Eesti peab toetama 28nda süsteemina kavandatavat ettevõtete ühtset konsolideeritud tulumaksubaasi eeldusel, et see lihtsustab ettevõtluskeskkonna toimimist ja et sealjuures on võimalik säilitada meie praeguse ettevõtte tulumaksusüsteemi põhimõtted. Lihtsus, läbipaistvus, madalad halduskulud on Eestile võtmetähtsusega ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime hoidmisel ja tõstmisel.

18. Makromajanduslike tasakaalustamatuste vältimine

Majanduspoliitika lähiaastate väljakutsed on seotud institutsionaalse raamistiku tugevdamisega, mis võimaldaks paremini **ohjata tasakaalustamatusi ning vältida nende taastekke võimalusi**. Samuti on oluline tagada ettevõtluskeskkonna ja tööturu parem toimimine, mille abil suurendada majanduse pikaajalisi kasvuväljavaateid.

2005.–2007. aastal majanduse ülekuumenemise põhjustanud tegurite mõju on praeguseks ammendunud ning majanduskasvu juhivad teised mõjurid (välisnõudlus ja konkurentsivõime

suurenemine), mistõttu sarnase sisenõudluse buumi teke on lähiaastatel ebatõenäoline. Samas tuleb endiselt olla valmis majanduse tasakaalustamatuste tekkimisel nende vähendamiseks.

19. Valitsussektori kohandamine välis- ja sisekeskkonna muutustega

Kahaneva rahvastiku tingimustes peab valitsussektor olema piisavalt paindlik ja muutustega kohanema.

Valitsussektori töötajate arv peab vähenema kooskõlas tööealise elanikkonna kahanemisega. Nendes tingimustes peavad aga valitsusasutused tulema edukalt toime Eesti ees seisvate pikaajaliste ülesannetega. Ümberkorralduste toetamiseks **tõhustatakse avalike teenuste pakkumist**. Avaliku sektori siseste ümberkorralduste, tõhusama teenuskorralduse ja e-lahenduste abil tagatakse tarbija vajadustele vastavate kvaliteetsete teenuste kättesaadavus üle Eesti. Olulise panuse kvaliteetsete teenuste kättesaadavuse parendamisel annab ka 2017. aasta kohalike omavalitsuste volikogude valimisteks läbiviidav **haldusreform**.

Reageerimaks paindlikumalt probleemidele ning seadmaks uusi rõhuasetusi muudetakse valitsemiskorraldus paindlikumaks ning vähendatakse ülereguleerimist.